

ULB Halle
002 704 110

3/1\$



DFa 3737/5

RX/618

Ges. des V. 18

بای اوغلی

محرری:

محمد عیاض الاسحاقی



Оренбургъ, типографія М.-Ф. Г. КАРИМОВА.

La
37/3

D Fa

37 37/5

بای اوغلی

محرری:

محمد عیاض الاسحاقی



Дозволено Цензурою С.-Петербургъ 13 Января 1903 г
Типографія М.-Ф. КАРИМОВА, Оренбургъ 1903 г

[Kshāq Muhammad Jōd]

خرمئلو او قوجیم!

جنابگزه تقدیم ایتدکم کتابم بالا وقتمک یازلدغی اوچون کوب
بیرلرنک قصورلری باردی. شونک اوچون سزدن عاجزانه عفو -
لرگزی اوتنم.

درست اول قصورلرنی اصلاح ایتوده ممکن ایدی. لکن
بردن بالا وقتمک یازلغان برائرم دن بالاق فکر می یوغالتاسم
کیلمادکنندین، ایکتیجی دن اصلاح وقتنک رومانم نک بتون مثالی
یوغالاچق بولدغندن ایسکی قصورلری، ایسکی حاللری برلن
میدانغه قویماق استادم.

خرمئلو او قوجیم!

یازدغیم رومانمده بای اوغلارمزنک تربیهلری نیندی ایدوکنی،
وبو تربیهلرنک فی درجه ضرری ایدوکنی او قوجیلرمنک کوز
آلترینه قویماق استادم. شونک اوچون سزدن نظرغبرت برلن
قاراب کریم نک همه اش نک، هر حرکتی نک سببین تیکشروب
او قوگزی اوتنم.

سیندین کریم نک نیچک بولوپن کم صور اغانی بار ؟
فاتح بایلر نک اوز اویلرنده یابلوب یاتقان عیبلرین کم میدانغه
چغاررغه قوشدی ؟

اوز مزنک ملت نک عیبین باشقه کشیلرگه کورساتودین نیچک
اویالما داک ؟ دیپرسز . مینم بواشم ملت اشلرم آراسنده بیک
کوب واقعه بولا تورغان مدھش برهالنی یازوب میدانغه
قویووم، باشقه کشی لرگه اوز عیبمزی بلدر اوچون توگلدر.

3
كبرهك بر كشي نك بولسون، كبرهك بر ملت نك بولسون، بار
عيبين يوق ايتوب كورساتو، ياكه ياشررگه طرشو، خير خواه
لق توگل در. چونكه بواش شول كشي نك، ياكه شول ملت نك
شول ناچار حالنده دوام ايتوين تلاو بوله در. بالعكس عيبين
كورساتوب شوندين قوتلور اوچون يول كورساتو خير خواه لق در.
ملت مزده شول مسئله نى اصلاح فكرى اويانماسى ديب مين شول
اشلر مزي بولدره آلدیغم قدر كورستمك استادم.
جناب حق هر بر مزگه حق فكرلر بيروب حميه مليه مزي
اوياندر ب وطنمز ملت مز نك فائز سينه طر شرغه نصيب ايتسون!

محمد عباس.





فاتح باي نك اويى كيف سز بر حاله ايدى.
چونكه بيمكه دوشنبه كوندن بيرلى آورسه ده
همان بالاسين كمينره آلمان ايدى.
قزان نك مشهور قارچق لرى همه سى مونك
ايدى. حتى توش كوروچى لرى فاتح باي
خاتونى سعيك بيمكه برله مشغول لرى ايدى.

اوچ كوندن بيرلى هر كوننى تورلى قارچق تورلى توش كيلوب
سويلادى كى، هر كوننى محله حضرتى ده زور كاغز گه توشين هم
تعبيرين يازوب جيباره ايدى. توشلر ياخشى ايدى. توشلر نك
تعبيرى بويىچه هر كوننى ايرته برله بالا دنياغه كيله چك
ايدى. اما اوچ كوند اوچ بالا توگل بر سى ده توغانى يوق ايدى.
قارچقلر ده قوللر ندين كيلگان خدمت لرىن ايتوده ايدى لرى.
واننى گه ده اوترتديلر، مونچه غه ده كرتديلر. حتى چولماك
سالغانلر ايدى. مونچه غجب، بالا هم دنياغه كيلمى؛ سعيك بيمكه
آورغاندين آورى. ابي لرى تورلى كيكاش ايتديلر. كوز
تيدى بوغاي ديب-جيدى مونچه دين جيدى طاش، جيدى قورغان
آغاچ نك بوتاغندين جيدى يافراق، جيدى قوى دين طاسغه قدر

جېدى تورلى سو. جېدى ككشى نك جېدى توشىدىن جېدى
چوپراک، جېدى يولنك چاتىدىن جېدى اولەن آلوب شولارنى
ياندرب بېكەنى توسلادىلر،

بېكەنك اوزون آورودىن ھالى بىتكان ايكان؛ ھوشى كېتىدى.
ابىلر بېك قورقشدىلر، اوى نك تورلى پوچماغىدىن، ياشىخمدى!
ياشىخمدى! دىكان تاوشلر ايشىنلە ايدى. بېكەنك بو ھالين
خېر آلاچ مونە قالغان زور پرىكاشچك مكارجەگە فاتىخ باىغە
بېكە آورتىزەك قايت! دىب تىلغرام بېردى. ابىلرنك كىكاشى
برلە مدرسەگە اوشكرەگە چاينك كرتدىلر، شاكردلردىن اوشكرتوب
آلدىلر، اوزلرىك اوشكروب بېكەنك اوستىنە شول صوتى سېبىدىلر،
يوزلرىنە بوركدىلر.

بېكە آزاراق ھال آلاغان كېك بولدى. ككوزىن آچدى،
قاراندى؛ مونە اوزاق اوتىمەدى كىسو باشلاندى. ابىلر طاغىن
ياشىخمدى! ياشىخمدى! دىب بېك سوزب سوزب ايتىسەلردە
بر دە فائە بولمادى.

سەيە بېكەنك بوتونلايوك ەمرى بىنمەكانگە قارشى ھال بىلرگە
اوزلرى نك ايكىچى يورتلرنەك طورە تورغان اھمد اوچىنل خاتونى
سارە كىلوب كردى.

ابىلر سارەگە باشدىن آياق اشنى سويلادىلر. سارە بېك
قزغاندى، بېك آيادى، لىكن براش اشلى آلمى! آقوشىرقە،
كىنررەك كىرەك دىب ايتەنگە باشلاغان ايدى. ياشىخمدى! دىكان
قارچىلر بىردىن، اول نىندايىن اش اول! توغان بالانى مارجە
قولىنە توشرو، اول نىتكان سوز اول! اول قايدىن بلسون اول!
دىب بېك قچقروب اورشەرغە توتوندىلر. سارە آورو يانندە

طالاشرغە بارامى دىب كىيىنوب چىغوب كىتىدى. ھەم تورۇق باروب
سەيىك بىكەنك جىگەسى زەرە بىرلە كىيىنكاش اينوب آقوشىرقە
آلوب دە كىلىدىلەر.

قارچىلار تورۇلى سوز سويلە مەچى بولسە لىزدە زەرە دە باي خاتونى
بولغانغە آوز آچا آلمادىلەر.

سارە آقوشىرقە گە ھەممەن بىن بىن سويلاب بىردى. آقوشىرقە
عەجىبىنوب تىكلاپ تورب قارچىلارنى چىغارغە قوشدى. ھەم سەيىلە
قارچى دىن باشقەلرى چىقىدىلەر. آقوشىرقە اوزاشنى بىلەلى گە كۆرە
اوزاق تورەيەچە سەيىك بىكە بالادىن قوتلىدى.

اير بالا بار! اير بالا بار! بىكە قوتلىدى! اوغلىمىز بار!
طاوشلىرى فاتىح باي نىك بوتون يورتىن گورلىدى.

كەچە آتتە كۆننى ايرتە بىرلە فاتىح باينى آلورغە پرىستانغە
آتلىر توشدى. قوچىلار دىن فاتىح باينى كۆرۈ بىرلەن سوينچى
باي! اوغلىمىز بار! بىكە سلامت! " طاوشلىرى بىش آلنى
آوز دىن بىر يولى آچقىنىدى.

فاتىح باي اويگە قايتىدى. اوى دە گى قارچىلار ھەممەسى
مۇنە شولاي ايتىدە، شولاي ايتىدە، دىب بايغە اوزلارنى نىك
ھەمىنلەرىن سويلادىلەر. آقوشىرقە نىك كىلويىنە باينىك كىيىمى
كىيىنسە دە، پرىكاشچىك "ھىزىتىن صورادى، اول يارسە دە يارار
شول" دىب ايتىدى دىكاشچىچ اچ پوشوى باسلىغان ايدى.

سەيىلە قارچى بالانىك كىندىكىسى بولدى. اوزاق اوتەمدى
فاتىح باي بىك زور مجلس ياساب اوغلىنە كىرىم اسمىن قويدىردى.
سەيىك بىك سلامتىنوب جىتىدى. فاتىح بايلارنىك تورەشلىرى

ایسکی حالن آلدی. فاتح بای کییت گه چغوب سعیده بیکه ده
 اوی تربیه قیلو برله شغل لنه باشلادی. دولتلری نك زورلغی،
 بربر سینه محبت لرینك درسنگی ایله، عمرلری نك ییه میشی
 بالالارینك سلامتسکی برله، اوز درغان وقتلری ایک راحت
 عمر اك سعادت لی تورمش دیبرگه یاری ایدی. تورمش لری
 راحت نك اچنده بولوی، کیلاچکده راحت لری محنت گه ئه یلانو
 كبك اشلرنی توشنو توکل - حال لرندان زارلنغان کشی لردن ده
 قزغه صایب عجب گه قالب کولولرینه گنه سبب بولغان ایدی.
 تجربهمز یاش بای لرنك عمرلرینك کوندن کون راحت گه
 ئه یلانو، دولتلرینك هر وقت آله باروی، اشلرینك سودالرینك
 هر وقت فائده گه بولوی، تربیه همز بایلارغه درجه لرندن زور
 هوالر کرترگه سبب بولوده ایدی.

کریم نك کوندن کون اوسوی، ماتور طاوشلر برله سویله رگه
 تله ولری، عمرلرینه بالا راحت لرین قوشب کورمکان سعادتلرین
 قالدرما ودرجه سنده راحت گه ئه یلاندروده ایدی.

بالالاریده باشده کوزده چیمبارگنه، توسده بیتده کورکام گنه
 بولغانغه، هرکم گه یار تدرلق کیلش لگی، نیندی آتا آنانیده
 سویدرلک کوزال لگی، نرسه اوقوسه ده بلرلک زیره ک لگی، فی
 اویرانسه ده آکلارلق فهملی لگی، بولغانغه شوندی یاش بای لرنك
 بالاسی بولرغه بیک کیلکان ایدی.

بورنی قورنص دیب قایسی کشی لرکولسده، ایکچی لری
 آوزی کچکنه دیب ماقنی ده ایدی لر. کریم کوندن کون اوسکانه
 تربیه قیلوچی نك کیره ک لگی بلنه باشلاغان ایدی. یاش بالانی

تربيه دین خبرسزلك، بالانك برگنه لىگى، طانسق لغى، كناهسز
بالانك بارا تورغاچ آتانا سىنك بىتون راھىن بىو غا تە تورغان
برايمكاك بىولوىنە سىب بىولە تورغان اشلىردن بىولسەدە، نادان
باىلرنك آندى تربىت الاطفال قاعدلرىن اىشنگانلىرى دە بىوق لغى
اوچون، ھم اىشئسەلر دە اوشانما دقلىرى اوچون، برگنه بالا بىز
راحت اوسسون!، دىب اورن سز اىر كالىو قدر لولورى
بالانى آق رتن غنە ناچار خلق لىر يامسز اشلىرگە او يىرە تولرىنە
سىب بولدى. بالا قارارغە كم بولسەدە يارى دىب كرېم نى تربىە
قىلورغە ۱۳، ۱۴، ياشئدە فحرى اسھلى بىر ملای الغانلر ايدى.
فحرى بالانى جو قلاتوب اوىناتوب كىمىندروب باشقە كىرەك لىرىن
ھاضرلب طورغانغە، كرېم بىتونلاى فحرىگە اىلاشب بىتكان ايدى.
شونك اوچونك خلق لىرنە، اىكېچى فحرى بولب بارا ايدى...
چىنلاب اىسابلاساك فاتىح باينك ۴، ۵، يىلن اىكى
آسراو مالايى بولاچاق ايدى!....

۱۳، ۱۴، یاشینه قدر آتاسز آناسز اوسگان، اورامدن
اورامغه صدقهچی بولب یورکان، مکنب بوساعاسینه آیاق
باسماغان، کتاب بیتینه کوز طاشلامغان، دین بلمکان، دنیا
کورمکان بالا برله عزیز بالا ائنی برگه اوسدرب برگه عادتلندرونی
درجه فائده سز اش بولسه ده، فاتح بای لر ملای نك آفچه سز
طور وینه غنه قاراب فائده ایتابز دیب بله لر ایدی.

شول رو شچه فحری بالانی هر وقت قاراسده بیکده بتونلای
باشندن اوق طاشلامغان ایدی. اشاتو، اچرتو، اویناتو، کولدروده
برده ایرنمایچه قاری ایدی، هم کوپ و قتلرده خاتون قز

مجلسینه ده آلوب ده بارای ایدی. بالانیندی سوز سویلاسه ده فی
اش فیلسه ده - یوق یارامی، مونسى یاری؛ شولای اشله؛ بولای
قیل؛ "دیپ اویرتاماکنکه تله کان اورنده تله کان اشین اشلای
ایدی. شونداى یاش بیکه لرکه بردن بر بالاسن تلاکانچه
قیلندرما وشفقت ده توکل! ...

کندک ابی سی سخیله قارچق ده کیلکان صاین بالانک کیفن
کینروب آتا آناس-مین سویندروب اوزینه بر آز فائده اینار
اوجون قزقلی قصه لر عقل غه صیماصلق ئه کیت لر سویلی ایدی.
کناهنز بالا، کریم نك تربیه قیلوچی لری هر قایسی کیلکانکه
هر یاقندن جیشش بولوب اوسه ایدی.

سخیله ابی دن یالغانچیلک اویره نوب، آناسندن هوالق، در
فالق عادتین آلوب، فخری دن الکچی لک، کوچلاوچیلک، حبله
کارلق، بوزوقلق اویره نکانکه بیش یاشینه جنکانه هر بر اعضاسی
برتورلی ناچارلق قیله باشلغان کبک طاتلی تل لرنندن ده ادب سز
سوزلر قویله باشلغان ایدی. آتاسینک آناسیک آصراولرغه
هدهنچی لرکه قیلغان کیلش سزالک لرنندن اورنک آلوب آلار دن
آرتغراق ایدوب آسراولر نی تیرگارگه، سوگارگه، مسقل
ایتارگه باشلاغان ایدی. بیکه برله بای نك کریم نك شوندى
اشلرندن شادلانوب کولشوب طورولری کریم گه طاغی غیره
کینروب کونندن کون در سین آله عنه جیباره ایدی.

فخری کوکل گه طولماسلق اشلر نی ایتوب قیلوب کورستگانگه
هر ناچارلقنی کورب اوسه ایدی. بیکه مونک هر سوزندن
لنت آلوب راحتلوب تورغانغه، بعض وقتلر ده آسراولر نی

سوكاچىدە ۋو باغرىم! بالام! دىب آوزىدىن اوبوب دە آلا ايدى.
نىك اوبماسون؟ بىش يل الگەرى ايسە يوق بالانى لار قىلا!...
فاتح باي بىك يومارت كىشى توكل ايدى. آلاي بولسە دە
كرىم دن بر نرسە دە اياماغان غە تىلاكان نرسە لر يىن آلوب بىرا
ايدى. شونك اوچون فخرى تىلە كان بر اوينچىقى كرىم آلدراغان غە
بتون زال لىرى اوينچىق برلە تولسە دە، كرىم ياشراك گە كورە
كوكارچىن آلور غە قوتىرتىر غە وقت بولماغان غە، كوكارچىن لىرى
يوق ايدى. بارا تورا آنى دە آلدى لر. حاضر كرىم دن دە بىتار
فخرى نك اشى جايلىدى.

ادب اویر اتۇچى فخرى كرىم نى چای كۈنلەرنىڭ باقچە لر غە
آلوب يورب تورلى اويونلار كورسە باشلادى.

بارا طورا بولار نك باروب ماروز آشاو لىرى، اوچراغان
كىيىتىن كانفەت آلوب آشاوب يىرولرى، كىپرەك بر عادە
كەك بولغان ايدى.

رمضان آيلەرنە فخرى (ھلوا) كەلەو ە صاتىر غە قىزغوب
كرىم نى قوتىرتىپ كەلەو ە صاتىر غە دىمەنە كان ايدى.

فاتح باي لر كرىم تىلە گانك ھرقايسىن قىلور غە تىيىش دىب
يىلگانكە رەھىت بىرگانلار ايدى. ھم كرىم برلە فخرى رمضان بويىنە
كەلەو ە صاتقانلار ايدى.

زمانە اوتە بارا. كرىم جىدى ياشىمە دە يىتى. ناچار اشلىرى
بىتونلاي ميدان غە چىقارلق وقت بولماسە دە، بوبالادىن ايگىلىك
كورەسلەر سوزلرى ايشىنلە باشلاغان ايدى. فخرى برلە كرىم نك
ارەم ايتولرىنە فاتح باي بىرگان آقچە غە جىتما گانكە جىتسە دە فخرى غە

كەسگە سالارغە قالماغانغە، فەخرى آقچەنى كۆپرەك قولغە توشۇر
 اوچون ايكنچى بىرھىلە تابقان ايدى. شونك اوچونك بىر كۈنى
 آرقادىيە باقچە-سەنە بارونى بىرھىلە اينوب كىرىم نى آرقادىيەغە
 بارارغە قوتارتقان ايدى.

كىرىم انى سندن آقچە آلۇب بارماقچى بولۇپ آقچە كېتىرسەدە
 فەخرى دن، «بو آقچە يەنى شول!» سوزىن ايشىنكاچ كىرىم كىيىم سىزلىنوب
 «تاغى انى دن صورىم» دىيىپ كېتە باشلاغاچ آرا لىرىك شول سوز
 باشلانغان ايدى.

فەخرى — يوق صوراما. اوزك نك آقچە نك يوق منى؟
 باي بالاسى بولۇپ توراسن. مېن بولسام ئىللە نى قىدر آقچە يانمە
 يورتىر ايدىم.

كىرىم — انى بېرىمى شول،
 فەخرى — اشقاقتە فلان دەغە يوقى؟ مېنم باراسم دە كىلىمى،
 ئىللە بارمىق مە؟

كىرىم — بۈكۈن قىزىق بولمى منى؟
 فەخرى — بىك تىزىق بولە راقىت (اوت اوينى) دە جىبارە
 لىردە آقچە جىيىنى شول...

كىرىم — فەخرى آبى اوزك نك آزاراق آقچە نك پوقمى؟
 فەخرى — مېنم قايدىن بولسۇن، سېنىك باي بالاسى بولسا ئىكەن
 يوق ئىلى.

كىرىم — مېن انى گە كورساتمايىچە گەنە آلېم مى؟
 فەخرى — بىلىم، باراسك كىلىسە آلرسك! قايا ايكەنلىكن دە
 بىلىمى تورغان سن ايچ سېن!

کریم — بلهم. اشقافنک جو غاری طارتماسن ده بویم غنه جیتمی.
 فخری — اورندق یوقمنی؟ بوسوزلر دین صوک
 کریم — ئهی، بللم دیب زال غه کرب کیتوب، اشقاف یانینه
 آقرتن غنه باروب، اورندق قویوب، طارتماسن آچوب بر اوج
 کمش تنکه آلوب فخری گه کیترو بده بیردی.
 فخری — نیچک آلدک؟
 کریم — اورندق قویوب.
 فخری — اشقافنی جابدگمی؟
 کریم — جابدیم.
 فخری — اورندقنی آلدگمی؟
 کریم — شونک قالدی.
 فخری — بار جولار اورنینه قوی، انیشک بلور.
 کریم — ایندی جینارمی؟
 فخری — ئلله جینار ایندی؛ بوتهن وقتک آغانک موندینی
 آما! بوبلنور؛ کاغزلر آراسندن قزل لرنی آل! آندن آری
 مارجه صنی یاساغان بولا شولارنی.
 کریم — فخری آبی تیمز رهک باریق ایندی.
 فخری — اول یراق شول، قچانغه فایتیمز، انیشک لر آچولانر لر.
 کریم — همین انی دن صورارمن.
 فخری — بار آلا ی بولسه صورا، آندن آری باریمز.
 کریم — قچانغه فایتیمز دیم.
 فخری — طاک آتقاچ آفتق پاراخود برلن.
 کریم — یاری آلا ی بولسه — دیب انی سندن صوراب فخری

برله کریم ساعت سیکزلرده آرقادیا باقچه سینهده کینکانلر ایدی.
پاراخودده بارغانده بولار آره سنک شول سوزلر سویلانه
باشلانندی:

فخری — کریم بله من بونرسه؟
کریم — نیک بلهیم، تماکی.
فخری — یوق، پاپیروس دین.
کریم — فخری آبی، سین طارتاسنی؟
فخری — نیک طارتمیم، اول بیک تملی شول.
کریم — جه ئلی، طارتوب قاره ئلی! ..
فخری — (شرپی آلوب) سین بیکه لرگه ایتمه طاغن، دیب
قابزب طارتا باشلادی.
فخری — کریم، توتونی ماتور چغهمی؟ قاره ئلی نیندی
کیلشلی.

کریم — تملی منی؟
فخری — آی جولار! آندی تملی نرسه یوق، مین برده چای
اچمایچه شونی غنه طارتر ایدم.
فخری — مه، صوورب قاریم سن؟
کریم — یوق اول آوزنی پشره، کیره کمی.
فخری — نیک پشرسون، قاره ئلی مونه، مین آنی بوتشنن گنه
قابام، مه قاب!
کریم ایرکسزلنوب گنه قابوب — برده تمی یوق ایچ.
فخری — اچکه طابا صوور.
کریم — آندن آری آوزغه توتون کره شول.

فەخرى — آنى چىغارسىن، آنىڭ تەمى دە شۈندە غەنە شول .
 كرىم — آق تەن غەنە سوۋرۇپ چىغارب — تەملى توڭل ايچ .
 فەخرى — شولاي طارتا طارتا تەملۈنەنە، مۇنەنەنە تارتىلى!
 كرىم طارتا باشلاغاچ فەخرى — بويۇلى تەملىمى ؟
 كرىم — فەخرى نىڭ كۆڭلى بولسۇن اوچۇن گەنە — تەملىرەك .
 فەخرى — مۇنە شولاي طارت تەملۈدە بولۇر، قىزىق بولۇر، سىن
 ئىللە نىڭ بىر دە باي بالاسىنەنە اخشاپ توماغان سىن، كۆرى سىن مەنى
 بۇتەن باي بالالىرى نىڭ رازىمۇ ئۆتۈپ تەسەلەر نى اشلاپ يۈرى
 سىن شولاي دە يۈرى بىلمىگەچ اتى نىڭ بايلىقىنى نى قاندا ؟! مۇنە مەن
 طاغى بىر نى قابىزىم، سىنغەنە قابىزىق، ايكۇ طارتقاچ بىكرەك قىزىق بولۇ
 اول دىگەچ شۇندى سوزلەر بىرلە ايكىسىك قابىزۇپ بىر كە آرقادىيە باقىچە سىنە
 بارۇپ كەردى لىر . كرىم باقىچەنە ھەركەم نىڭ تەملى تارتىۋىن كۆرگەچ
 كەشى لك گۇيا شول تەملى طارتۇدە غەنە كەك بولۇپ كەينىگەن
 ايدى . شۇنىڭ اوچۇن اول دە تەملى سىن قابىزۇپ اوزىن ، قاندا ؟
 دىپ بولۇپ يۈرى باشلادى، ھەم دىستىك آلەمى يىدى ياشىنى بىر
 بالانىڭ تەملى طارتا بولۇپ بىك زوراش بولغان غەنە كرىم نىڭ
 ھوالىرلىقى دە بار ايدى ! . . . كرىم بىر آز يۈرى تورغاچ آوزىنىڭ
 ئىللە نى اشلاگەن بولۇپ — فەخرى آبي ! آوزىم ئىللە نى اشلاگان، سو
 اچەسم كىلە دىدى .

فەخرى — آنىڭ آرتىدىن سو اچارگە يارامى .

كرىم — نى اشلى ؟

فخرى — آوزنى اویا.

کریم — آلاى بولسه چای اچیک.

فخرى — چای یارامی دیم شول.

کریم — مینم بیک اچه سم کیله شول.

فخرى — آلاى بولسه اوتریق — دیگاج بر چای اچه تورغان ییرگه

باروب اوطردی لر.

فخرى ایبیر یورتوچی نی چاقروب ایسرتکیچ کینترتدی.

فخرى اوزى الگهرى آلوب اچوب کریم گه ده صالوب بیروب — اچ.

کریم — نرسه سوك اول؟

فخرى — شربت

کریم — اچه باشلاغاچ — بیک آچی ایکان، ..

فخرى — یوقنى س-ویلهمه! تیزرهك اچ، آوزکنى توزاتر.

اچمهك انینگ لر آوزك بوزلووندن بلورلر، کوب کوب قابب

اچ، اچی لکینه قاراما!

کریم قایتقاچ انی لری بلماسون، آوزى توزه لسون دیب

اچمه ده یاش بالانك باشینه کینتوب اوزى تلهب اچو درجه سینه

یتکرگان ایدی.

شولای ایتوب ایسربرهك تماکی طارنا طارنا طاکغه قدر

باقچه ده اوتکارب اوی گه قاینوب کیندی لر.

کریم بیک سوك قاینوب یوقلاسه ده، اوزى بیک یاشکه برده

اچهرگه اویرانماکان گه باشی آدرتوب، توسی کینتوب کیفی بوزولب

ایرتوك طورب باشینك آورتوین فخرى گه سویلادی.

فخرى — انینگه بد-مگرتمه دیب کچه قالغان نرسه نی اچرکاج

كریم تمام سلامتلوب بنگان شېكلى يورى باشلادی. كرىم نك
بولای بولوی فخری اوچون تله گانچه یوررگه فرصت بولغانغه،
سیرهك سوراك شولای یورى یورى كرىم نى طارترغه اچهرگه تمام
اویره توب بترگان ایدی. شول یول برلن جای بویى یوردیلر.

II

ییرمز اوستنده توشه لىگان حطفه پالاس توسلى اولن لر
اوزكاروده ایدی، اولان اوستنده بىزاكالب ماطور ایتار
اوچون اوسكان صاچك لر صارغایوب آدم بالاسینه ايك راحت
بیره تورغان طاتلى ايسلر بتوده ایدی.
ماطور قوش لرنك صایراولارندن موگلى، قايغولى طاوش لر
ایشتلوده ایدی.

قویاش نك نوری ییر یوزینه ضعیف کنه توشب ايكچى
كورنش كورساتوب جای فصلی نك بتودن بلسگرتوده ایدی.
قابان كولى قویاشقه قارشى جالئراوقلى كیلشلى كورنش بولسه ده،
تاشلانغان یورت كبك طنطلى برهالدىن كیتگان ایدی.
آدم بالالارینده هوا هوس لرگه، کیفى حضور لرگه، وقت
اوتوب هر قایوسینه بر اشكه درد سالنغان ایدی. بعضیسی سبق
اوقورغه، بعضیسی ساتوايتارگه، بعضیسی هنر اویره نرگه حاضرلوب
یوروده ایدی لار.

مدرس لر، مکتب لر نك اچ لر، طشلاری كروب اوقور
اوچون هر كمنی قزق درر درجه گه كینر لىگان ایدی. باقچه لرده

ساچك لار بولماسەدە يافراقلار بوتونلايوك قويلىب بىتماگان گە كۈرە مەكتەپ باقچەلەرنىڭ آز آز شاكردلەر كۈرنە باشلاغان ايدى. قزاننىڭ زۇڭگار مسجد اورامىندە غى ياكى مەكتەپ بىنالىرىنىڭ گوزاللىقى بىرلە باشقە اوىلاردىن آيىرم بىر منظرە كورساتۇدە ايدى، مەكتەپنىڭ قابىقاسىندە بىر چى سىنتاپىردە جەمە كۈن سېف باشلاناسى يازىلغان غە، بەئىز كىشى بالاسىن بىررور اوچون، بەغىبىسى سېف باشلانۇن قارار اوچون، مەكتەپ گە كىلدۈدەلەر ايدى.

بولار آراسىدە بىزنىڭ فاتىح باينىڭ كىرىمى بىرلە فخرى دە آت بىرلە كىلىگان لارايدى، اوچۇچى لار بىزنىڭ كىرىمىنىڭ مېخانىە ايشىك لارنىڭ چىغۇب مەكتەپ گە كىلدۈۈىنە عىجب لىنرلەردە، عىجب لىنسىلەر قىلار دە بار. نېچك بولسىدە فاتىح بايلار سېف اوچۇتۇ، علم اوپىرەتۇنىڭ قىدرىن بىلمەسەلدە باشقە بايلار غە ايتارۇب شۇل اوچۇچى مەكتەپ گە يۈرتە باشلاغانلەر ايدى.

فاتىح بايلارنىڭ بۇ مەكتەپ گە بالالارىن بىرولرى بىلمەيچە گنە بولسىدە، بىلىگان دوست ايشىلار بىزنىڭ زورامىدلەر گە توشۇرۇپ كىلە چاكىدە گى بلالارنىڭ قۇتۇلۇرلارنىڭ دە شىك قالدۇرماغان ايدى. ھەم شۇلار ياكى غە اوچۇتۇسەلەر كىرىم عقللى، توفىقلى، ادبلى، بولۇقلى بىر بالا بولۇچاق ايدى.

مەكتەپ تەربىيەسى بىرلە كىرىم لىكەر گى ناچارلىقلارنى بىتۇنلاي اونۇغۇنە تۈگۈل، قىلغان ايشىلارنىڭ ناچارلىقلارنىڭ دە تەمام آڭلاپ دىئاسىيەنە، آخىرىتەنە فائىدەلى علم آلۇب چىغۇچ ايدى. ھەم كىرىمىنىڭ تارالغان ناچار اسمى دە بىك تىز اونۇتۇلۇچاق ايدى. فاتىح باينىڭ عقللى دوستلىرى فاتىح باي دىن دە بىكەرەك زور

اميرلر كوتوده ايدى لر. بولارنى بو اميرلرگە توشروچى مەكتەپ نىك
پروگراممىنىك، تەربىيە سىنىك ياخشى لغى، موندىن السگەرى دە نى
قتىر ناچار بالالارنىك ادبىلى، انصافلى، توفىقلى، اشلىكلى بولوب
چغولرى ايدى.

مەكتەپ نىك اچى طشى بىك ماتور بولغان شىكلى،
اوقوتاتورغان معلملرىدە بىك ياخشى عالم، عقللى، توفىقلى،
اوقوتىرغە اوستا كشىلر ايدى. اوقوتقان نرسەلرىدە مسلمان
بالاسىنىدە، مؤمن بولاسى كشىگە ايك تىيشلى نرسەلر ايدى.
اوقوتولرىدە بىك نظاملى بولغان شىكلى بالالارنىدە قىنماي،
سوقى غنە اوقوتالرايدى. بولارنىك مەكتەپدە بر آيدە بالالار
تركى تانوب، يازوغە اويرەنكانگە بىزنىك كرىمدە بر آى دن
سوك بوتون خلق آلدندە اوزىنىك اوقى يازا بىلگەن، آز
بولسەدە دىن تانغانىن كورساتەچك ايدى.

شول سىبىن بومەكتەپ خلق آراسىدە بىك دانلقلى بىك
مشهور بولغان ايدى.

بعض ملالار اوزلرىنىك فائىدەلرىن كوزەتوب بو مەكتەپنىك
ياخشى لغىن بلە توروب خلق آراسىدە سوسە توشىرگە تلەسەلردە،
خلق ھەمسى بىلگەنگە، بوشلرى بىرلن اوزلرىنىك يالغانچلىق لرىن غنە
اثبات ايتودە ايدىلر.

بىك كرىمگە لك كوتلارى سىققە كىلو آورراق توبىلسادە
مەكتەپدە ايتىداش لرى كوب بولغانغە، خىلفەلر بردە آچولانماغانغە،
سبىق لرىن بىلگەچ ياخشى سوزلر ايتوب اوقورغە قزىرغانغە،
بالا بىتونلاي سبىق اوقورغە درىلنوب كىنگان ايدى. شونىك

اوچون بالاده کونن کون درد آرتا باروب اوینامی، شایارمی تورغان، سبقین بلوب بارا تورغان، بربالا بولا باشلادی. بومکتبه او قوونده یازونک برگه اویره تکانگه کریم بر آریازا، اوقی، بله باشلاغان ایدی.

ایسکی عادتچه کچه آتنه کون سخیله ابی ده کیلیدی، کریم ده مدرسه دن قایندی. سخیله ابی کریم نك، مکتب گه یورون بلوب شول خصوصه سویلی باشلادی لر.

سخیله — اوغلو منی سبقغه یورته سز منی؟

سعیده — اییو، سخیله آبستای.

سخیله — اوزم اوقوترمن دیگان ایدم، نیک مینغه اینمادگز. مین آنک کندی ابی سی ایچ! کیل ئلی بالام سبق کئی اوقوتوب قاریم ئلی، نرسه اوقی سین ایکان.

سعیده — ئلی بر آتنه غنه بولدی، بلمی تورغان لر.

کریم — بلهم دیب کنابن آلوب، و بار، یاز، دیب اوقی باشلادی.

سخیله — استغفر الله، استغفر الله، توقته به بکهم توقته!

بوئیندی اورس کنابی؟! نیک بولای اوقی سز؟

کریم — شولای ایچ!

سخیله — آی زمانه! زمانه! آخر زمان ایندی! آخر زمان!

ئلله ئی لر چغار دیلر، اوقونیده بوز دیلار، تاغی ئی لر چغار ایکان! ئلی شهرنی سحر برله یاقترترغه دیب سویلی لر ایکان.... ایسماسام قویرقلی یولک زنده قورقمی لر؟! آی سعیده! بلو وینه قزغو کیره کماس ایدی. تلهب بولغان کوتوب آلفان

بىر دىن بىر بالانگىنى راھىتىن يوغالغۇچى، كىيىمىن بوزۇپ آياماينچە
 نىچىك يۈرتەسەن؟ سىزگە دە بالا بولغانچى غەنى قەدرلى شول. بولغاچ
 بىر نەرسەگە كۆرمى سىز. ايسامسام رەتلى نەرسەلەر اوقۇتسەلەر تاغى
 بىر ھال ايدى. سېغى دىيىپ ئۇلار نىلەر اوقۇتۇپ يۈرگەن بولالار
 غەنىلەردە زور كەشىنىك بالاسى توغۇلدى..... ايمىش آندە
 تىز بىلەرلەر، سېنىك بالاڭغە بىلەننىك كىيەك. اول ملا بولاسى
 كەشى توغۇل لاساق! اوز دولتۇنۇز اوزگىزگە جىتار. اول بىلەندە
 ئۇلارنى اش چاغە آلماس، بويلىدە اوقۇغان كەشىلەردە بار
 اوسالاق!! ئۇلى شېخ الدىن ھىزىرت بخارىدە اوقۇغان بولسەندە
 نىلەر اشلادى! بخارىدە اوقۇغانغەندە بىردە اوشانغە يارامى
 باشلادى، سېغى اوقۇغان كەشى دىيىدە ياغىشى تۈرە دىيىپ آلدانغان
 بولالار. اوقۇغانلار تورا آلمىلەر ايندى؟... ھونە مېن الحمد لله
 خەرف تانمىغان كەشى بولسام، اوشكرو تىكرو بىرلەندە دىيىپ اوزدەم.
 اوزگىز تاغى ھونە، ايرىلى خاتۇنلى بىردە يازۇدە بىلمى سىزدە -
 اوقۇترغەندە يازدۇرغەندە آيدىراغان كىيىمىن! دولت بولسە بارىدە بولا!
 مېنىمچە آندە اوقۇتۇنۇز بىردە تېيىش توغۇل. مېنىم دىيىمى
 آلاڭىز كىيىمە اوقۇتماڭىز. تاغى بارىدە قايتۇندە ايرىلى
 بولسە ايدى؟... سەت سىيىز دە بارىدە جىت! بارغاچدە اوينامە!
 سېغىنى غەنى اوقۇپ اوتۇر، بارغاندا قايتقاندا دىيىپ كەت، انصافلى غەنى
 يۈر، كۈرگەن كەشىگە سلام بىر، اويىكە قايتقاندا ايتىپ
 انىيىك لىرگە سلام بىرۈپ كەت، الارنىدە ارغۇلا بىقە تۈر.
 اورام دە ماللىلەر بىرلەندە اويناب يۈرمە، كىيىم لىرگىنى باچراتمە،
 قايتقاندا بارغاندا اشيكى سوزلەر سويلامە. اول نىدى تاڭمازا

اول! زىنھار ايتىسنە سەيىك بىزنىڭ زىمانىدە شۇندى بارنى يوقنى
اويراتىلار ايدىيە؟! سىزنىڭ، زىمانىدە يوق ايدى، ئىلى چىقى
شۇندى قىرسىلار! اوقى اللە! دىكرىم دە بار ايدى، ئىلى تىك سوز
ايبىارە سوز چىققانغىنە، سويلادم....

ئىلى قاچان البىي اوقۇدى سوك؟

سەيىك—يوق، سەيىلە آبىستاي، ئىلى بىردە اوقۇتغانلىرى يوق
شول، شۇنىڭ اۈچۈن اوزىم نىكەن كۆكۈم قايتوب تۈرە ايدى.
بارى ئىلى سەيىن كىلىك....

سەيىلە—اول نىمىدى ئىللە قىرسىلار اوقۇتۇ، نىكەن آلا رىغە ايتىمى سىز،
السىگەرى البىي آندىن آرى ابجد، آندىن آرى ايمان،
آندىن آرى اپتىيىك ابجىكى اوقۇتالار. يوق ايسە اول مېنىڭ سىلۈر
يىزىد بىرلە اوقى تورغان مېكان ئىللە؟ شۇل مېنىڭ بولسە بىلىنر
جەيىن ساياق ساندراق ايسىلارنى كىتىكان بولوب سويلاب بىرگانلار
ايدى.

كىشىلەر آلەنە بىتون بالالارىن تىكلا توب كورساتكانلار ايكان دە،
بىرىلدە ۷، ۸، ياشلىك بالالار اوقى يازە بلەلەر، پىغەمبەرلەر ھالىن
بىلىگانلار، دىن تانغانلار، قرآن اوقى بلەلەر، نمازغە اويىرەنگانلار.
اول ادبىلى، انصافلى، كورگان كىشى كە بىر سلام بىرەرلەر،
بىتون خىلق ايسى كىتىدى، دىب سويلەگانلار ايدى.

مەن، جە اول چىكىلى تىز اوقۇغاچ بىلۈلرى قىروسىن بىركىت سىز
بلو دىدىم.

السىگەرى بىزنىڭ زىمانىدە دورتر بىشىرىل اوقۇسەلردە تانمى لىردە
ايدى بىك ياخشى تۈرلەر ايدى. مەن اوزىم اوقۇماغان بولساممەن

سعیله — آی سعیله آبستای! سین شولای دیسکنده شول،
بزرگه بالا شول، نیچک بولسه ده یاش وقتیکه تویوب قالا آلمانزمی
دیمن، اول بوزلوب کیمسه بزنک دولکنه جیمه می سوک؟! ...
بوئون قزان خلقی کوز آلکزده؛ کوره سز، بوزوقلی آرتنن یوروب
نیندی بایلق لر جیمه مادی، نیندی خورلق لرغه نوشمیلر، اول
کشی لرده توغاندوق بوزلب دنیاغه کیلمگانلردر؟! ... نیندی بولسه ده
قوتقی برله بوزلقانلر، باشلک برله بزرده بالا بزن فی غراب ایتدک، بالا
قارارغه کم بولسه ده یاری دیگان ایتدک، اول ناچار کشی بر
نرسه گده بارامی ایگان. چیماررک مالای آلوب تربیه قیلرغان
بولساق بولای بوزقلغه اویره تمس ایدی. بزنک فخری شول
بیلرک ناچار مالای بولدی. تاغی آئی ده غیب ایتار حال یوق،
اول بلسگانین اویره تدی.

سعیله — سعیله سوک ایندی آئی فیله ما کچی بولاسن؟
آندا تاقمازا او قوبقنه جایغه کیلسه یاریلا. اول مپتیکه
قرق آتا بالاسی در، آنده نیندی اورنک آلورغه کیرهک،
ایسماسام بارده سزنک شیکالی بای بالاسی بولسه یارار ایدی.
سعیله — اوزده شولسین برده یاراتمیم شول، اویالما اینچه
بزنک کریمنی قاراولچی اهر مالاین یانینه اوتورتادی. فخری
آرقلی “بزنک کریمنی اوز بزنک تودق لر فیضی یانینه اوتورتسن،
بزنک بالامز کچکنه ئلی، بت ئیمارتب فایته، یارلی مالایلری
یانینه اوتورتاسن!” دیب ایتدیرگان ایدم. خلفه لری: “موند
فاتح بای بیگه سینک سوزی برله (پروغرامی) اش یورمی،
زورراق اوسکاچد بالاسین قدرلرگه اولگزر، تاغی قدرلیسی

كىلىسە بالاسىنىڭ سېقىن بىلىرىن، بىز سېف بىلگەن كىشىنى بىك قىدرلى مە!، دىگان.

سەھىلە — آلا رىشوندى يوقى بارنى اوقى سوزگە اوستاروب بىتكانلار ايندى، آلا رىغە جواب تابا آلماسىن؛ سىنىڭ بالا كىشى دە ئىللە نىيىدى سوزلرگە اويرەتە باشلارار، الله ساقلاسون، بوسى غنە جېتەمگان ئىلى، تىزىرەك آلا رىغە كىرەك ايدى. ئىلى مېن اوزمەنك شاكىرلرغە بارغان ايدىم. اوغللرى احمد، ذاكىر شول مېنىڭدە اوقى اېكان، مونە سوزگە چايلانغان!!! ئىللەنى ايتكان كىتابلر اوقوغان بولوب اوتورا؛ مىسلەنچە باسقان دە اورس كىتابلرى ايندى آلا ر، ئىللەنى ايتكان بىر كاغىزى بار؛ فال كاغىزى مى دىم، فلان شەر مونە، توگان قالا مونە، دىدىب لغرداب تورە، اوزىن دە بىك قىزق ايتىدىم، سىن بارغانك يوق اېچ دىدىم؛ مېن كىتابىن قاراپ بلەمدى. مونە شوندىن آچوب ايت؛ استرخان شەرى قايا دىب باقرغان بىرگان ايدىم، آك شىك كىلدى — كولىگان بولدى، اول باقرغان آندى كىتاب توگل، مونە مېن شول كىتابىن قاراپ بلەمدى (جغرافىيە). اشانامى سوك مېن؟ . . . الله غە شىك ۲۸ ياشنىڭ ايندى!!! . . . تاغى، فلان آبستاي سىزنىڭ اوقوۋۇزنى ياراتمى دىگان ايدىم؛ اول اوقوماغان شول، قايدىن بىلسون دى. قادالب بىتسون ايدى شول اوقولارى، قايا بارساك شونى سويللىر، مونە گناە شوملغى؛ قايدىن چىقىدى، تېچقەنە تورە ايدىك، ايمىڭاك بولدى لاساق؛ بالالارنى آزدرب بىترەلر ايندى، بىزنىڭ كىرىم دە شولاي بولماسون دىم شول. فاتىح باي غە ايتوب تىزىرەك آلا رىغە كىرەك ايدى.

اوقناس-کز کیلسه اوزمزنک محمدوم غه غنه بیر رس-ز، آنک
شاگردلری آلائی ئلله نرسه لر بلمی لر- یواش فنه بولالار. اول اوزیک
ئلله نرسه لر اوقوتمی، باروی کیلوی ده اوزکزن تله گانچه بولور، بای
بالاسی دیب سزنکون قدر لب ده توتار.

سعید - مین اتی سی نه اینیم ده. آلیف آخرسی دیگاج، سخیله
تاغی فی قدر و-س-وسه لر قیلوب سعید بیکه فی آلورغه بتونلای
کوندروب جیتکرگان ایدی. سعید بیکه اوزندن اوزیده
مکتب دن آلورغه، بالاسین خراب اینمی قالدرغه تیش دیب
بلگانکه، فاتح بای قایتقاج کریم توغر و سندن سوز آچوب سخیله
ابینک برده تیش (موافق) کورماون سویلادی. فاتح بای کریم نک
اوقوندن اوقوماوندن خبر-س-ز کوینچه گنه بر آز عجب لنبیره ک
،، نیک یاراتمی ایکان؟“ دیگاج سعیده باشدن آیاق کریم
اوقی تورغان مکتب نک اصول جید مکتبی ایکانلگی، آنک اوقوتسه لر
کریم تیز بلسه ده، ئلله نیندی نرسه لر بلوب اوتکونلنو خوی
بولغان شیکلی، بالانک باروی کیلوی وقتلی بولوی، بالالارند.
بای بالالاری یانینه اوتورماولری، کبک سخیله ابی سویله گان عیبلرین
سویلاب، اول مکتبدن بالالارین آلو آتالق آنالق کوز قاراشندن
(نقطه نظرندن) بیک تیش دیب ایکنچی مکتب گه بیرورگه
عذر قیلدی.

فاتح بای کریم فی آلسه لر فخری آز درب بنرر، ئلی ایسماسام
آنک برله برگه توره آلمانغه فخرینی بتونلای اونتوب بر آز
ایک کیلماس ایدی می دیسه ده، سعید بیکه بر سوز ایند رمایچه کریم فی
مکتب دن آلوب شقی محمدوم گه بیرگانلر ایدی. شقی محمدوم نک

اوقوتته بلمه وی کریم کبک اوقورغه درد سالغان بالانك ده کوئلین
 قاینارلق ایدی. کریم گه مکتبیدن چقغاچ ایرکن بولغانغه، سبق
 وقتینه باروب جیتما سه ده، خلقه سی اور شماغان غه فخری برله آقرتنغه
 ایسکی وقتلرین ایسکه توشروب، آنکه مونک باروب اوتوره باشلا دیلر.
 سبق غه بارو شقی محروم قاشیک علم اویره نور اوچون، دین بلور
 اوچون بولما ییچه کچی آتته صدقه سی کیترتیر اوچون بر عیله گنه
 بولغانغه، کریم چهار شنبه، کچی آتته کونلی سبق ده بولسه آنکجه هیچ
 ضرری یوق ایدی. هم درستیک شقی محروم نك مقصودی حاصل
 بولا ایدی. کریم نك کوندن کون یاشی اوستده گی قدر
 خلقی ناچار لایوب، ادب سزاسکین، آرنغلقین آرتدروب، اون دورت
 یاشینه ده جیتدی. بویلسن سوک کریم نك تاریخی نك ایک غبرنلی
 واقعلری بولغانغه آیرم باش ایله یازماقچی بولدیم.

III

کریم اون دورت یاشینه ده یئتدی. فلسفه برله قاراساک
 کریم توغان کوندن بو وقتقه قدر اون دورت یل اوتدی
 دیگان سوزگنه بولسه ده؛ بو اون دورت یلک کریم نك یاشندن
 بیک کوب نرسه لر کپیگان ایدی. کریم اون دورت گه جیتدم
 دیب سوینه ایدی، سعه بیکه برلن فاتح باید قاراب تورغان
 عزیز بالالری نك شول یاشکه جیتووندن شادانه لر ایدی. کریم نك

اون دورتگه جیتودن باشقه براشی بولماغانغه شادلانودن بیتار فاتح
 بایلارغه، بالابیز بر نرسه بلمی، ناچارلق لرغه ده اویره نه باشلادی،
 اوزی اون دورتده، دیب خسرتلنر که تیش بولسه ده، بزنک
 بایلرنک عیب کوره نورغان کوزلری یات کشی لر عیب گنه
 کورگانگه - فاتح بای فلان کشی نك اوغلی سالدتن قاجوب قالغان،
 فلان باینک آسراوی چغوب کینکان، فلان مؤذن تگی بایدن
 آغان فدییه سین شهرم ایتوب بئرگان، دیگان کبک سوزلر برله
 سعید بیکه ده - اسما بیکه نك کولمگی برده کورملی بولماغان، غاششه
 انجولی فالفاق اشلرگه بیردم، اوچ یوز تنکه گه توشه دیگان اییدی.
 آلهی ماقتانچق لر!! فالفاغین کوردم، یوز تنکه لک ده بولماس، مینم
 نی چیکلی کیم، سالم بولسه ده سویله میم، آلا ریوق بار کیمملری برله ده
 ماقتان شوب یوده ب چغالر - دیگان کبک سوزلر گنه سویله گانگه
 بولارنک باشلری ده، فلان آسراونک خالی، غاششه فالفاغی، کامله
 اشناقن بون بوتنه ننی او یلارغه بوشامی اییدی.

کریم اون دورت یاشینه جینکچ هر نرسه گه باشقه چه قاری
 باشلادی. بیکره کریم نك خاتون قزغه کوز قاراوی باشقاردی.
 چونکه کریم بالغ بولغانغه آلا رغه بنی بزنک بر قسمنی دیب،
 یاکه ایرلرگه دنیاده راحت بیر شوب تور راوچون یاراتلغانلر،
 همه کشی شولاردن اوزینه بر اییداش تابارغه تیش دیب گنه
 قارامینچه، هر جولارنک کوکلین تابار اوچون یاراتلغان مخلوقلر

دیب قاری ایدی. فخری کریم نك بوه لسه كیلوینه بیک شادلاندی. چونكه فخری اوچون سفاهنك تاغی بریولی آچلغان ایدی. بوندن لسه رگی فخری برله کریم نك، گولایت، اینولری ایسرتکچ فلان برله گنه ایدی، فخری دوندن لسه ده کریم گه یالغز اچب اوتورنك برده معنی سی یوقلغیر سویله ب، قزلر برله اوتورشرغه کیرهك لگین سویلسه ده، هیچ آڭلاته آلمایان ایدی. شونی ده آڭلاته آلمایان دیب تاغی سز فخری نی سوکماگز. فخری مونی آڭلاته آلماسه ده کریم گه باشقه بیک کوب نرسه لر آڭلاتدی: تارتورغه، اچهرکه، اویره نو بارسین فخری آرقه سنه ایدی، بوسنی آڭلاته آلمای اوچون فخری نی عیب لرگه ده یارامی. چونكه انان نرسه نی قابل شول نرسه لر نی کنه آڭلی آلا. کریم بئونلای یاڭغی دنیاغه چقغان کبک بولدی، چونكه او یلاب آڭلی آلورلک بولماغان طبیعه نك تاغی بر نرسه سنن لنت آلا باشلادی، عمر نك بویل لرنده کریم توسلی ناچارلک لرنك همه سین تاتغان بالالر توگل؛ ایک معصوم بالالرنك ده خلق لرنه، طبیعه لرنده، قلنس لرنده اورگارولار کورنه در. حتی شول یل لرده ناچار ایبد اش لر توغری کیلسه، بالانك آزوب کیتووی ده بیک یینکل در. چونكه بالا عمری نك بویل لرنده بالالق حالنن تاشلاب یکنل سنك برنجی باسقچینه باسقانغه، کوکل لرنه باشقه تورلی فکرلر او یانه باشلی، اولگی وقتنی کبک اشلارنده کوچر کچ ایتدروب بالالرنی آلماینجه یکنلرنی اوزنك ایته باشلی.

اچندن هر وقتنک اوزینک براشی تولماغان کبک کورنه. اوزین اوزی آڭلامی، کوکلندن بر نرسه، ازی، لسن

نى ازله كانن بىلى، آتاسى آناسى، يورت يىرى نى قدر راحت
 بولسەدە، اوزىن اوزى غريب توسلى كورە، ماصلى ايىداش
 سزلك مونى يودەتە، يالغزلق بوتىلاي ايزە باشلى، بو وقتلردە
 مونك دوست ايشى، تا آناسى ايىداش بولا آلسەدە، يىكتىك
 كوڭلى آنك بىرلەدە قىناعت لىنى. چونكە آنك ازله گانى
 سىرلارنى بىلدرگە، ھەر سوزنى سويلارگە يارى تورغان،
 خىسرتىندە اورتاقلاشە تورغان، راھىتىن بولشە تورغان. براىداش
 دركە، ايرلر صىفنىدە مطلق قىلردىن، قىلر صىفنىدە ايرلردىن
 بولوى منقضى طبيعەدر. بويىل لىرىندە شوندى كىشى لىرىك
 تىلەگان لىرىن حاصل ايتساك، يعنى كوڭلارى تىلەشكان بىر قىز بىر لىن
 بىرىكتىنى بىرگە قوشساك نە درجە مسعود بولولار ايدى ايكان؟؟...
 لىكن بويىشلردە بىزنىك عادىتمىزدە اويلانو، فلان ايتو مەكىن
 بولماغانغە، يىكتلر ھەر لىرىنىك بو وقتلار لىرىن باشقە اشلر بىرلە
 اوتكارە لىر. بو وقتلر يىكتلر، ياش قىلر لىرىك قىلر اوستىنە باسقان
 چاغى در، ھەم بو وقتلردە ھەكەمە اويلو كىبى نىرسە بولماغانغە
 بويىشلەگى كىشى لىرىنول ھەكىمەنك دركە؛ ايىداش لىرىنە قاراب يورى لىر؛
 ايىداش لىرى انصافلى تىرىيەلى بالا بولسە، انصافلى بولالار، تىرىيەسىز
 بولسە ناچار بولالار. بو چاقىلرندە يىكتلر نى ساقىلار اوچون بىر نىرسە دن
 لىنە آلدىرغە تىيىش در. روس لىر، ترك لىر، باشقە ياۋروپا خەلقىنىك
 بالالىرى بو وقتلرندە مىرسە پارتالارندە اوقودە بولغانغە آلارنىك بىك آزى
 غنە موفىدى اشلرگە بوشى لىر، اما بىزنىك بالالار مىزنىك ايك كىبىسى بو
 وقتدە ”تىقى عىجب نى“ ختم قىلۇب، مىرسە لىرىن ساچك ساتووين
 بىر تىرۇب چىققان بولالار. شونك اوچون بولارنىك كوڭلىن توشىرلىك

بەرنەرسە ڪمپەركەدركە ايڪ، ياخشىسى رومانلەر، ھكايەلەر،
 اوقو، تياتر تماشالارینە بارودەر. يكتلەر بورومانلەردەغى كشى لردن
 عبرت آلوب بوردن خلق لرين توزاتەلەر، ايكنچى دن آندى
 يوق اشلر اشلرگە وقت لرى قالمى، اوچنچى وفتلرى بولسەدە
 بوھكايەلەر، رومانلەر، ساپەسندە بونلارنك وچدانى اوزلرينە
 باش بولب اوزلرين ناچار اشلردن ساقلى در. اوقور اوچون
 ياڭى چىغان ھكايەلەرنى، فنى رسالەلەرنى، تارىخ ڪتابلەرىنى
 اختيار قىلورغە تەيىش در، بولار آدمى توغرى فكرگە توشەرلەر،
 ھەرنەرسە ھەقىقەتە چىلاب اويلارغە سەبب بولالار. فتاح الدین،
 سەيد بىطال، ,, مغرب زەمین دە ایران دىگان شەھردە“ دىب
 باشلاغان ھكايەلەر، عوچ بن ھەنق، الباست، ابوعلی سینا قەسەلرى
 آدمى مبالغەلى سوزلرگە اوشانەرغە، باشلرين چوالترغە، ھق
 فەكر دین يراق بولرغە سەبب بولالار. موندى كشى لر پىچان
 بازاردن باشقە يەردە سوزدە سويللى آلەملى لەر، سويلسەلدە ھەمە
 كشنى كولدرەلەر.

اما بىزنك ڪریم يازو تانماغانغە ڪتاب اوقى
 آلەملى ايدى، تياتر دىساك آنە بارغالى ايدى، مەصوصا دىقارال-
 تەسىياسى ياخشى اوين لرنى ايشەنسە بىردە قالمى ايدى. لىكن
 ڪریم ڪوب وقتدە اورتادەغى اورندىلرغە اوتوروب
 ھەقىقىياتەر، باغندە كشى لر كويكە كورە، آندە تابا قاراب اوتورە
 ايدى. آت كەمپەت لرنەن، ماى كەمپەت لرنەن بىردە قالمى ايدى.
 مارچە تەيمەر چىقەدە يورسە، ڪریم نك كىقى بىكرەك كىلە ايدى،
 كىيىتگە قاينقاچ تەيرە كورشى باى اوغللەرى دە جىيىلەب، ڪریم
 آراترلەرى بولب نى كورگانلەرىن، مارچە نىندى كىيىم دەلسگىن،

نېچك آنډى چىقىدە يۈرۈپ سۈيلاپ غۇمى مۇھىمگە سالالار
 ايدى. لىكىن مۇسكىن كىرىم نىڭ بۇتيا تۇرغە بارۇپ باي اوغللىرى
 آراسىدا تەڭ تارتۇپ تۇرۇپ بىرىكتە لىكىن سىلغانغە كۆرۈنگە
 بولغانغە، مۇنەنەك كىيىمى بۇردە كىيەي ايدى. كىرىم نىڭ كىيىمى تۇرغان
 نۇرغە سىپىرتلى اچمەك لىر ايدى. ھەمدە ھازىر فخرىنىڭ آقنىقى
 دۇرستدە بىك ياغشى آڭلاغانغە كۆرە، سىھەت آرتىدۇ دە يۈرى
 باشلاغان ايدى. كىرىم قولىنى قىلمە تۇتۇپ يازۇ يازا بىلمەسە
 ئۆزلىرىنىڭ كىيىمىنى مالاينىدىن آچمە بىرۈپ قىز قارە بىرلەن
 ساچكىلى كاغزگە: «السلام عليكم يا افضل دۇنئان!» دىيە باشلاغان
 ئۇلار نەچە خەت يازدۇرۇپ آلغان ايدى. بۇ خەتلەرنى سىھىلەپ اباي
 ئۆزلىرىنىڭ كىيىمى يۈرى تۇرغان قارىداش قىزلىرىنى يادىدا
 باشلايدى، ايك اولى قىزداشلىرىنى، ئۇنىڭ سۈك الوغراقلىرىنى،
 ئۇنىڭ سۈك ئۆزىنىڭ كىيىملىرىگە جىبارسەدە، ھېچ بىر قىز
 ايتىمەيدى. بىلىمىنى ئادەتتە قىلغان تۇرغانلار دۇر؟ . . . يوق
 ايسە كىرىم ئۆزى جىبارىكتە اچمە. . . كىرىم نىڭ ئاغۇن آرتىنىڭ باسۇپ
 تەڭ تارتۇپ كۆرۈپ قاتەن باي اوغلى اشكە كىرگەن ايكەن
 دىيەدە سۈيلىپ اچمە. بۇ يۈزى قىزلىرى كىرىم نىڭ بۇ يۈزى
 كۆرۈپ كۆرۈپ لىدە، ايتىمەن لىدە - مۇنە جفا!!!

ئۇلار كورسەلدە آلارنىڭ ئاڭارغە ايسلىرى كىتمى مېكان؟!
 كرىم بولارنىڭ بواشلىرىنە بىك كىفى كىندى، خصوصاً
 اوزىنە ياغرا اوچون آلغان پودر، پامادەلرى، كوز قارەلرىنىڭ
 بىردە سويدىرماوينە اچى پوشى. فخرى بىرلە كىڭاش ايشوب
 ياڭى بېسنەگە باروب برباغۇچى قارچى دن كرىم اوچون زلال

ایسملی بر قارنداش قزلرین سويدرما کچی بولدیلر. فخری ده
کریم گه اوزغالین سویلادی. اولد کورش ده گگی میرزا آسراوین
سويدرر اوچون اوزی گنه بولسه ده بارماقچی بولوب توره ایگان.
ایکی «قهرمان» بریرسین آکلاشقاق برکیچنی فدائیانه برقیافت
برله یا کغی بیسنه گه کیتدی لر. آبستاینی کوردیلر، حاللرین ده
سویلادی لر. آبستای ایکسین ده سويدردی، قوللرینه بر
بنی برله اوشکرگان ساعز بیردی، بتی یانغه تاغارغه، ساغرین
سويدرگان قزنک ساچی برلن اوملندرب میچ که، اوتقه ارغثرغه
قوشدی. قارچق نک سوزین باش اوستی دیب توتره قق بولدی لر.
چیمبارگنه خدمت حق صدقه ده بیر دیلر، قارچق اوزن غنه قول
کوتاروب دعاء قیلوب اجرین ابو جهل روحینه باغشلا دی،
یکت لر «خوش ای!» دیب چغه باشلاغاچ قارچق «توقتا کز
ئلی بخت کزنی قاریم!» دیب قولینه برکتاب آلوب بخت لرین
قارادی، کریم گه «بای بولرسک اوچ خاتون آلورسین» دیدی.
(چونکه کریم نک بای اوغلی ایگانون بلسگان ایدی). فخری نک
میرزا آسراوی دیگان سوزندین آبستای فخری نی بر میرزا بالاسی
دیب بلسگان ایگان، آکارغه «زور میرزا بولورسن» دیدی.
ایکسی ده بختلرین ده بلوب قایتوب کیتدی لر.

حاضر اش زلال نک ساچین آلوب ای بیرگان ساغز برلن اوملندرب
اوتقه باغوده غنه قالغان ایدی. اولسین ده اشلاسلر زلال نک
کریم گه عاشق بولونک برده شبهه یوق ایدی. کریم وقنین
تاوب قنه برکوفنی اشراق نمازندن سوک سخیله ای گه باروب
آقرتنغنه اشنی آکلاتدی. سخیله ای ده اشلا رگه وعده قویدی،

كۆبدە اوتمادى، زلال اوزىنىڭ سىلىسى بىرلەن فاتىح بايلەرگە
 قوناققە كېلىدى. كىرىم نىڭ بىخىنە قارشى سىخىلە ابى دە موندە
 ايدى. سىخىلە ابى زلالنى آولاققە آلوب كىرىم نىڭ عاشق بولۇپ
 مۇنى بېك سۈيۈپ سۈيلىدى. ھەر تۈرلى قەسەر بىرلەن زلال نىڭ دە
 كىرىم نى سۈيۈپ تېشىش ايكەن بىلگەرتتى. ايكى سوزنىڭ بىرسى
 ”عشق تۈتۈ پىغمبەرلەر سىنى“ پىغمبەرلەردىن قالغان! دىپ دىلەلەر
 كېتەرە ايدى. زلال درست صافدرون ايدى. آلاى دە بولسە
 كىرىم نى سۈيۈپ قايدە؛ كورگان ساين چىركانگانگە (چىرەنگانگە).
 گناھ بولسە دە، كىرىم گە خط يازمايىن اىيگە آڭلاتتى. ابى ۋو آى
 بالاخراب بولۇرسەن، ھوالنە، يكتلەرنى آچولاندۇرە، آلا تۈرلى چە
 قېلىندۇرلەر، بولاي بولسە دە دىيانىڭ اىكچى ھىلەلرى دە بار،
 اوزنىڭ جالئوب يۈرۈرسەك دە، اول سىنىغە قاراماس، مېنىم
 سوزىنى طىكلا، ايناسى سوزنىڭ نى ايت، موندە راھىتئوب يۈرۈرسە،
 آندىن آرى اوزنىڭ آلور! گورلشوب ھەر ايتارسە. ئلى مېنىغە
 كىرىم بولاي غنە قالدۇرمام؛ يايىسە سۈيۈدرام، يابوزدرام دىگان
 ايدى. مېنىگە باسدۇردىم! “ كىك سوزلەر ايلان دىيەلسە دە
 زلال: ۋو ابى، تىلاسەنى اشلاسون، مېنىڭ سوزىن تۈتۈرە آلمىم! “
 دىگەچ قارچىف، ۋو آى بالامخراب بولسە! “ دىگان بولب آرقاسىن
 قاقغاندە آرتىن ئۇرەك ساچىن كىسۈپ آلغان ايدى. كىم
 ساچىنى كورگەچ بېك شادلاندى؛ چۈنكە ھازىر بولاسى اش بولدى
 دىيەرگە يارى ايدى. ساچىنى بېك تېز ساغز ايلە اوملىدۇر
 اوتقە ياقىدى. كىرىم نىڭ طىبەت باشقاردى، زلال آرتىندىن
 جالئوب يۈرۈدىن اوتتى. ھازىر باغۇچى نىڭ ايتۈپنە قاراغندە

ساچنى اوتقە آتقان ساعىدوك قىزىك كۆڭلەكە شوق اوتى ساغز
يانۇندىن قىزدە يانا باشلى ايمىش. شونىك ارچون جالئوب يىرولر
زالاغە قالاچق ايرى. كىرىم ھەر كۈنى زالال دىن خىر كۈتە
ايدى. بىر كۈن اوتى، ايكى كۈن اوتى، آى اوتى -
خىر يوق ايدى.

بۈگۈنلرنى اوتكاررگە كىرىمگە بىك جىگىل بولمادى؛ آلاى
بولسەدە تورلى اش بىرلن وقتىن اوزدرە ايدى. آندە مونە بارا
ايدى، كۈنىنە بىرايكى مەرتبە زالال بىر ياندىن اوتە ايدى. لىكن
بولاشدىن ھېچ بىر فائىدە بولمادى. بىر آى اچىنەنە خىر آلدى، نە زالالنى
كوردى. يارى ئلى شول آرادە بىر قىز بىرلن تاناشقانغە
شونىك بىرلن وقتىن اوتكارە ايدى. سىجىلە ايكە كىكاش ايتى.
سىجىلە زالال سويسەدە ھىپ يازارغە خورلنە تورغاندى، ھەين اوّل
آلاماد، ايندى اول آلاماس، مەقىل غنە بولمىن دى تورغاندى.
سىن آنى اوزىن كۈررگە كىرەك، دىپ كىكاش بىردى. كىرىم دە
كۈب اويلا نىمايچە، زالالنىك آتالرى چىتكە قوناقغە كىنكاش بىر كىشىگە
ايتى نىئىتى زالالنىك يۈرتلرنىنە باروب قاچىدى، ھەم كىچ بولوب
دۈۋر نىق ياتقاچ اوى پۈچمەندىن اورمىلپ اويالدى تىزەزەسى
آرقلى زالالنىك اسپالولرىنە كىرۈۋىن قوردى. بىخىسلىكىنە
قارشى مەنوب جىنگانە قولى اچقنوب كىنوب كۈرشى يۈرى يۈرتىنە
ات ياننىنە باروب توشى. ات ۋاۋ، ۋاۋ، ۋاۋ، آۋ، آۋرغە تۈتۈندى.
كىرىم نى اشلاسن بىلمايچە آندە بىرلدى، مونە بىرلدى، بىر قايلا كىنە
آلامادى. اويدىن ھىشلىر چىغىپ، بىخ اوزلارغە كىلگان دىپ تۈتۈب
پالەنسەغە اوزاتىدىلر. كىرىم تورايچە آڭلاترغە تەلەدى بولمەنە آلامادى.

پاليتىسەگە آلۇپ كىتىدىلەر. ايرتە كىسون سوراشب فاتىح باي اوغلى
 اېگەن بىلەلەردە، آتاسى كىلماينچە چغارمادىلەر. فاتىح كىلۇپ
 اوغلىن آلدى. يۇرىغە بارۇپ غەزەلەب اشنى سودقە جىبارمادىلەر.
 آلای بولسەدە بىچان بازار خەلق تورلىسى تورلى اوغىغە چومىدىلەر.
 بەغزىسى يۇرىلەردە آسراو يانمىنە كرگان، بەغزىسى درىستىدە مېخ
 اورلارغە كرگان دىلەر ايدى. اما كرېم نىك دوست ايشى بىردە
 قورقماينچە زىلال چاقىرغان دىب غەبىسز قىزنىك اسمىن ساتالار ايدى.
 بو واقىغەدن سوك فاتىح بايىلار بىرلن زىلالنىك آتالارى
 آراسىك دوستلىق، قارىداشلىق كىسلدى، كرېم نىك كوڭلى
 سونماسەدە ئىنقىلاپ قىلماغان بولۇپ يورى ايدى. درىستىن گە
 ايتىكەنە كرېم نىك زىلالنى سويىگەن، آڭغارغە كوڭلىدىن ھېچ عاشق
 بولغانى يوق ايدى. بىلكە كىشى آرسەنە سويلاگانگە بىكرەك
 كىيىمچىلر آرسەنە قىزلر بىرلە يورو، قىزلرنى بىكرەك خراب ايتوب
 تاشلاو يىكتلىكەن بولغانغە كرېم سويام دىب يورى
 باشلاغان ايدى.
 زىلالدىن امىد اوزلىگەچ كرېم تىكى قىزىرلە مناسىبتى تاغى
 تازارتىدى.

كرېم نىك ياشلىكىنىك ماتور كوڭلىرى بىر بىرسى آرتىلى
 كىلگەن ياشلىك تولقنلار بىرلە ھلاكە دىنگىزىنە بىر چومۇپ
 بىرچۇدە ايدى. شول وقتىنە ياردەمچىسىدە كرېم نى قوتقارغە
 تېمىشلى اورنىك كىيىمچى شول بلاننىك دوامىنە ياردەمچى گە بولە
 ايدى؛ چۈنكە آڭغارغە كرېم نىك آلمان يولى اوزىنىك دىبادە ايك
 راھەت اش دىب بىلگەن سفاهەت عالمىك ھەر كچۇر وىنە بىك زور
 سەبب ايدى.

كرىم كىيىنكە چىغاندە پىرىكاشچىك لىدىن ۋە ۋەچمەكان كىشى
كىشىنى ئول؟ ئىك دىيىدە نى راختى؟ مەنم چە ۋەرشول ۋەقتى راخت
اوتە، بىر سۈيگەن قىزىك بولسە، (بولارنىك سۈيگەن دىگەن سۈزلەرى
مەنى سەننىك تولدىرىلىكە مەنسەپە غەيرە مەشروغە مەنى سەندە در)
باروب اوتورغە اورنىك بولسە، مۇنە مەن شۇندى كىشى لىر
ياشلىكىن قىزىك اوتكاردىم دىسەلر اوشانام. يوق ايسە ياشلىكىن
بىر اشلامانچە اوقوب فلان ايتوب، اوتكارگان ۋەلەر ۋەلەر ۋەلەر
توگىل، ياخشىرغە اولساروب بولە اما ياشلىك ايكى كىلىمى،
سۈزلەرى كىرىم نىك دىمەنىك ايك توبىدە اوتورغانغە كىرىم
شول فەكلەر بىرلە يورونى ياخشى ھەم تەيش دىب بىلە ايدى.
شونىك اۋچون كىرىم بولدىرە آلمان قەدرى شول يولدى يورى
ايدى. راسخود آقچەلەرىنە اوللەرەك كىرىم بىردە آبدىرامادى؛
چونكى سەيدە بىكە باغرىم بىمەش دىب نى سوراسەدە ھەر ۋەقت
بىرە ايدى. فاتىح باي بولاشكە بىك اوك رىضائ توگىل ايدى، چونكى
بو آقچەلەر، بومال لىر سەيدە بىكەنىك اويدە انجولى قالفاق كىيىوب
اوتوروب توروندىن جىيەلەمانچە فاتىح باينىك ماڭلاي نىرى
بىرلە جىيەلەغانار ايدى. شولاي بولسەدە سەيدە بىكە بىردىن بىر
ھەزىز بالاسىدىن نىچوك كىلىگەن بولسەدە اوزىنىك مالىن
قىزغانمى ايدى.

ئىك چە بومال لار دىيىدە راختىلنوب اوزىك تىلاگانچە
قىلور اۋچون كە بىرلەگەن نەرسەلەر ايدى. يوق ايسە بەش
جولار بايلار توسىلى مالىك نى يارلىرغە بىرر اۋچون، يا ايسە
مەرسەلەر سالور اۋچون بىرلەگەن ايدى. آلايى دىگانچە

سەيدە بىر دە قىزغانمى دىب اوبلانماسون، قىزغانە ايدى. لىكن
 آنك قىزغانوى ياردەم قىلو بىرلە توگل،، تەقدىر يازغان!،، دىگان
 سوز بىرلە ايدى. سىز بولاي دىگىچەدە سەفە فلان بىر دە بىرمى دىب
 اويلا ماگىز؟... بىرە ايدى، بىرە ايدى، بىرە ماينچە يارىمى سوك؟!
 اول وقتەك مجلسەدە ھەمە خاتون قايسى سى ايرىنىك توتاسىنە، بويل
 سىكىز آر شىن سىتسە بىر وىن، قايسى سى انى سىك سىكلىسىك قىزىنە
 كولمك اشتان بىر وىن، قايسى اوزىنىك اوقوغان استاذ بىكە سىنە
 يارتى قىناق چاى بىر وىن سويلانغاندە، بونى سويلار ايدى.
 يارلى لرغە بىر ماوین عىبىرلىك دە توگل. چونكە اول آقچە بارى بىر
 سوماغە قاتشماينچە كریم گە كىنە ايدى. كریم بارە تورغاچ
 موگىرغە غەنە قىناعت قىلمى باشلادى. آقرتىن غەنە انى سىك انجولرىن
 اصللرىن ساتا باشلادى. آلاى بولسەدە سەيدە چىنكە سىرنى
 بىلگىر تەماس اوچون ايرىنەدە ایتىمى ايدى. آلاى شولای بىر
 كويى اوتب تورغاندە آسراو قىزمىكلو بىكەك قورساغى بولوى
 اشنى بوزدى. آلاى بولسەدە سەيدە بىكە بواشە بىك اوستالق
 قوردى. كریم نىك آلاى بولای اسمى جايى كىنەماسون دىب
 قارچىلرنى چاقىروب،، آسراو بىزنىك اچىنە جلان كرگان، مونە
 كوندىن كىون آرتا، اچى اوسە بارە!،، دىب دوا ايتىدە
 باشلادى. ابىلرنىك مېر بىر درولرى، آت تىرىدە، فائىدە بىر مادی.
 قارچىلاردە عىجب بوبىكە ئىللە جلان بولماينچە اوغلان مىكان دىب
 ايكىنچى تورلى دارولر اچرە باشلادىلر. لىكن مىسكىنە مىكلى
 بىكە بودارولردىن تەمۇغ عىز ابى كوك آورلىلر چىكسەدە بىر دە
 فائىدە بولمادی. سەيدە بىكەك نىك بىك آچونى كىلدى. آسراو غەدە

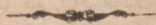
بالامنى آزدرب بئردك يوزتوبەن كىت دىب قورساقلى قزنى
قووب چغاردى.

عيب سز قزنىك قايا باراس بىلگىلى ايندى!!!!!!
كوز ياشلارى برلە اويىنە باروب كوردى. كوز
آلدندىن قورساقلى قز كىنكاج سعيده دە ايرىكئلاب راک
سولى باشلادى.

بواشدىن سوک فاتح باي لىر اويلاشوب كرىمنى موندى اش لاردىن
توقئاتور اوچون فخرى برلە يورتى باشلادى لىر. ھم اوزاقلامىچە
فخرى نى قووب چغاروب كرىم نى دە كىرەكلى اش بولماغاندە بر
قايدادە چغارمى باشلادى لىر. آقچە توغروسىندە دە بىك قاتىلق
قىلە لىر ايدى. چونكە ھاضر كرىم نىك آزووينىك سىبى آقچە
توغروسىندە ايرىكئلاتو ايگانن آڭلاغانلر ايدى. بوياشىنە قدر
ايرىكئلكىدە يورگان كرىم گە بو اش بىكرەك آور تويلىدى.
كون بويى اوتورب توررغە ھىچ راضى توگل ايدى. لىكن نى
اشلاسون؟ برقايدە كىتارگە ھالى يوق ايدى. نھايت
كرىم نى قسولرىنىك اوچى چقىدى. قربان بايرامى كوندى
كرىم اتى سى بىرگان بىش، سوم آقچە يانينە تاغى
انى سندن يالئوب يالوارب ىنە بىش سوم آلوب دوست ايش
برلن بزننىك باي اوغللىرىنىك بايرام لاردە كىف آچە تورغان
بىرلرىنە كىندى لار. دوست ايش آراسىنە سوز اىيارە سوز چغوب
كرىم نىك اتى سنىك بايلغىندىن فائىدە لنە آلماوين ھم بولاي
بايلوب ياتويگىنىك توگل لىگىن سويلاب تورلى ياقىن كرىم نى قوترتە
باشلادىلر. كرىمدە چىگىل چەگنە اويلاپ براش چغارماقچى بولوب

اويىنە قايتوب كىيىدى. يازمىش قە قارشى فاتىح باي بايرام
 قوتلارغە كىتكان، سەيدە بېكەدە خاتون قزىاغىدە قوناقلار
 بىرلە مشغول وقتىنە توغرى كىلىدى. كىرىم فرصتى غىنىمەت
 بلوب بىردە اويىلاب تورمايىچە شىكەر بالتاسى بىرلە انى سىك
 صاندقىن قايروب بار آقچە سىن وىر بىرلىيافىتلى يوزگىن آلوب
 چغوبىك فاجدى، ھەم شول وقتىنوق باياغى اورنغە باروب دوست
 ايشى يانىنە كر وب اوتورەدە باشلادى لىر. كىرىم نىك آقچە سى
 مك سىك كز سومدە نىچە تىن لىر ايدى. آراداغى دوستلار نىك
 كىكاشى بىرلەن ھەرسى كىتوب يوزگىنى لامباردغە سالوب آنى دە
 آقچە غە آلماشردى لىر. ھازىر اش لىر ھەزورلىغان ايدى. آقچە بار،
 ايدى اش لىر بار، اورون بار، كىفلىرىن جىبارە تورغان اش يوق ايدى.
 لىكن آرادىن ھەراوى فاتىح بايلەر بو اشنى بىلگىچ ئىزلەرگە چغار لىر دىب
 بو اورىندىن كوچونى مەسھت ايتىدى ھەم كوچىدى لىر، آرت آلنى
 جىيىوب قىنە كىر بولار نىك مونەك قىن دىن بىر كىشى گە خىبر بىرمايىچە
 ئىزلەرگە كىم كىلسە دە، كىرتمەسكە قوشوب كىتى لىرىنە دوام ايتىدى لىر.
 فاتىح بايلەر بو اشنى كىچ كىنە يىلدى لىر. شول سەعت اوك بىر كاشچىك لارنى
 جىبار ب ئىزلە تما كىچى بولسە لار دە، بىردىن بىر كاشچىك لار اوزلىرى
 اويدە بولماغانغە، ايكىنچى دىن بو اشنى خلىق قە بلىنەسەن اوزى
 قايتور ئلى اويى بولغانغە، بوكونگە فالىد ردىلەر. لىكن بو بايرام
 كىچ فاتىح باي لىر اوچون بايرام بولمادى. تون بووى يوقلى
 آلما دىلەر. ايرتە گىسون دە كىرىم قايتقاندر اويى بىرلە تورسە لار دە
 ھەمان كىرىم يوق ايدى. كىچ كە تابا ئىزلەرگە كىشى لار جىبار دىلەر،
 تون بووى ئىزلب خىبر كىترگان كىشى يوق ايدى. اوچونچى

كوننى فاتح باي قزانىك شول عاليمىن بىك بىلە تورغان بر
يكننى چاقروب ئىلرگە اوتندى . اولده باش اوسنى دىب
كچكە قدر ئىلەسەدە ھىچ برخبر كىنرە آلەمدى . فاتح بايلر
بىك عجب كە قالدیلر . دورنچى كوننى پالينسەگە بىلگرتوب
پالينسەدین ئىلرگە اوتندى لر ؛ آندین دە فائەدە چىمادى .
پىچان بازار خلقىنە اۆل كىت آچقان كوننى سويلارگە بر واقغە
بولدى . ھەمە كىت دە كریم حقنە برر سوز سويلى لر ايدى .
قايسى سى فاتح باي اوزى عىبلى ، باش كىشىنى نىك تىيارغە
تىبىش ، قايسى سى سعیدە بىكە آنا بولا بلىمى ، اوغلى شوندى
بولغاچ آقچە سىن دە جىيە بىلەكان دىب سويلى لر ايدى . لىكن
بوسوزلرنك برسندین دە ، فاتح بايلرغە ھىچ فائەدە يوق ايدى .
فاتح بايلرنك شوندى قاىغولى ، فى اشلا رگە بلىمى تورغان وقتلرنى ،
سوغشوب بىتلرى جراحىلنگن بر كىشى كىاوب كىرىمىك
تويلا ب چىغارغە آقچە سى ، يوقلىغىن بىلگرتدى . فاتح بايلر
بىك تىز كىشى جىباروب آلتون ساعت لر برلن كىنگان كریمىنى
كولما كچان كوينچە سىكسان سوم تولب آلوب قايتدى لار .
فاتح بايلار اش بولای بولمى ايندى اويلاندرمىچە اشكە
كىلماس . اويلاندرساك بىلكە اشكە كىلر ياشى ۸ اگە جىندى
دىب اويلاندرر اوچون قز ئىلى باشلا دىلر .



IV

كرىم ۱۸ ياشىنىڭ جېتىگەن دە قىز يۈزلى قارە كۈزلى قورنسىراق
پۈرۈنلى يىكت بولۇپ توسىك بېتىدە تەمام كىشى كېڭ بولغان
ايدى. بوزقلىق لاردىن قىلماغان اشى قالماغانغە ناچارلىقى بىرلە
بىنۈن شەھردە اسم تۇتقان ايدى.

فاتىح باي نى غەدر اشكە قوشارغە تەلەسەدە، بىردىن يازو سىز
بىلماۋى، بىردىن اشانچ سىزلىقى اوچۇن كېيىنكەدە چىغارمى لىر ايدى.
فاتىح باي ھەرنى قەدر سودا ايتۇتۇغرىنىڭ، ساتۇ آلۇ اشىنىڭ، يالغۇلۇق
قىلمايىچە تورلى يارمىنىڭالارگە بارۇپ كىسپ ايتسەدە كرىمنىڭ
ئەرەم ايتۇۋى دولغۇلارنىڭ بىك زور كىمچىلىك بىرگەن ايدى.

فاتىح باي سارانلىقى، طرشلۇقى ھەققىدە بىتۈنلايۇك بولگان
اسمىن آلماسەلەردە، اگر كرىم بواشلاردىن تىيىلماسە بىك تىزۈقتە
فەقىر بولۇپ قالماقلىرىن بىلگەنلىرى ايدى. كرىمنى نىچك بولاسەدە
بوزقلىقتىن قۇتقۇلار اوچۇن، كىيلاچاڭدەگى بلالاردىن ساقلىنىر
اوچۇن بىراش كىرەك ايدى. آخىرسىنىڭ فاتىح بايلار كرىمنى
اويلاندۇرۇپ ناچار اشاردىن تاشلاتۇ اويىنىڭ كىلگەنلىرى ايدى.
كرىمنىڭ بىكەرەك آرزۇۋىنىڭ سەبەبە خاتۇن قىزاشى بىرلەن آشاۋ
اچۇ بولغانغە تۇفيقلىنىپ كىتۈۋىدە بىك ياقىن ايدى. فاتىح بايلار
دوست ايش بىرلە كىڭاش ايتۇپ اويلاشكە كرىمنى اويلاندۇرۇنى
بىر كىنۇپ قويغانلار ايدى. فاتىح باي لىرنىڭ اويلاندۇرۇدىن
ايسىلارنىڭ قىز كىرەكلىگى گەنە بولمايىچە، اوغۇللىرىن رەتلىپ كۆڭلىنى

اوتورتراق، کریم فی سوزبله نمی، جای بله نمی ناچار اشلاردن
 تیمارلق بر اییداش تابهاق ایدی. آندی قزنی تابوی بیک جیکگل
 اش بولمادغی شیکلی، تابلسهده بوتون دنیاغه ناچار اسمی
 چقغان، بوزقلق برله چایی کیمکان کریم گه بیرولرنه سوز بار
 ایدی. نیندی آتا آنا شوندی یکت گه فز بیرسند، نیندی قز اختیار
 برله بارسون؟! توبدانرهك اویله ساك فاتح بایلرنك شوندی
 اشه کی، بوزق ناچار مالایلارینه اوز فائده لرین کوزه تب عقلی،
 عفت لی، ادبلی، قز آلوب آنك بوتون عمرین دهرم اینوده
 کشیک کوز قاراشندن (انسانیه نقطه نظرندن) بیک تیش
 سز اش بولسهده، بزنك بایلار اوز فائده لری دیکانده کشی لك
 حق توگل، مسلمان لق حقین ده رعایه قیله تورغان لردن توگل لری ایدی.
 شول ایساب برله فاتح بایلار آت موند جاوچی یورت بواقسه لرده
 برده جونلی خبر آلا آلماغاجدن بیسته دن اوزلرینه یارارلق قز
 تابا آلماولرین بلوب سالادن چیماررهك ییردن سوراتماقچی بولغانلر
 ایدی، هم اوزیده سالاده آتی مونی بلمگان قزلر شوندی بیسته
 یکتیمه ایسلاری کینوب قول لرنن کیلگانی آتامایچه نیچک
 بولسهده ایگه کینوررگه تلاولرنه برده سوز یوق ایندی. ایسابلی
 اویلی تورغاچ دوست ایش دیمی برله “وزی” سو بویند قیام
 تیکرمانچی قزینه جاوچی قوشدی لار. تیکرمانچی قزی بزنك فاتح
 بایلارغه بیک یاتش قز ایدی. آتاسی آناسی تربیه سنه گنه
 اوسکان، سیق او قوب، اشکه اویرانب گنه عمرین اوتکارگان، ئله
 نیندی نازلی لق لرغه اویرانماگان، آتاسندن باشقه ایرذاتی
 کورمگان بر قز کریم اوچون جان بیرر درجه گه ییتوب نیچک بولسهده

آنى شول اشەن قوتقارغە ترشچاق ايدى.
توسى باشى دە: زىگىگار سوزلى، آلسو يوزلى، فارە چاچلى،
بولدىغى شىكىللى، تاتلى سوزلى، بومشاق كوڭللى، ھەقلى،
ادبلى، انصافلى، برقز ايدى.

تېرا ياقەدە دانلىقلى بولسەدە، عقللى اغى، ماتور اغى ھېكىلى
چاچى كېتىماگان ايدى. درست كەنەسى سو بويلارنىڭ، اورمانلىق لردە
اوسكان، ماتور ھوادە تېرىيە قېلىنغان برساجك ايدى. آتا آنا
تىگىزلىكى، تىن سلاقت لىكى، قول ايرىكن لىكى بىرلە اوسكان قىزنىڭ
خەلقىدە بىر بوزوچى بولماغاننىڭ نى درجە ياخشى بولورغە كىرەك؟
قيام تىگىرمانچى لردە خەلق بوزوچى كىشى توڭل توزاترگە كىرەك
بولسەدە تابىراق توڭل ايدى.

قىز توغرىسىداش قالماغانغە فاتىح بايلار دە اوخشاتقانلار ايدى،
شوندى ماتور قىز بولغاچ كىرىم دە سويار دىب اويلى لار ايدى.
قىز سويىسە تاغىن فاتىح باي لىرچە كىرىم نىڭ سويوى بىك كىرەكلى دە
توڭل، اول اشكە كېلىسە ايكىنچى نى آلودە بىك آور توڭل.

سەيىك بىكە دە ۋىللە كم قىزى راحت كورسون دىب
اويلاندىرمىز، اوغلىمىز ازىرەك جايغە كېلىماسى دېمىز، تاغى سويىسە
ايكىنچى سن آلوب بىرىمىز؟ دىب سويلى ايدى. قىز توغرىسىدا
اش قالماسەدە اشنىڭ بىك آور جېرى بىرولرى بىرماولرى ايدى.
درست كەنەسى مرفوغە جاوچى توسىلى خاتون آرا جورگانە
اول توغرىسىدا قورقۇچ بوق ايدى. مرفوغە نىڭ سوزلىرى درست
بولسە كىرىم گە آندى تىگىرمانچى قىز نىغە توڭل، ۋىللە نېنىدى اوفوغان
قىزلارنى دە آيارلاق توڭل ايدى. يالغانلى دېر ايدىڭ قولندە

تسبیح، تلنك ذكر، ایرته نمازلقه، کچ نمازلقه، حضرت سبینه
کیرگان بر قارچغه نیچك شول سوزنی ایتارگه کیرهك !!!
قیام تیکرمانچی فاتح بای نی کورده بلسگانگه اسمین هر وقت
ایشنگانگه برده قورقمانچه بیررگه تلی ایدی.

تیکرمانچی خاتونی فخری جمال آبسنای قالا توسلی قالادن فاتح
بای اوغلینه بزنگ قزبزنی سوراو؟ اول نی ایتگان اش ایگان؟
موند بربر حکمت یوق میگان؟ دیسهده مرفوغه آبسنای آندی
اش لرینگنه کورمگان جاوچی توگل، بر سوزینه مک جواب تاوب
فخری جمال آبسنای نیده آوز آچارغه اورون قالدیرمغان ایدی.
بلکه مرفوغه جاوچی سویلاوی بویچه بولار قزین آلورغه
تلاولرینگ ده سیمی آندی موندی اش توگل ایدی. مرفوغه جاوچی
سوزی بویچه کریم عفتلی یکت بولغانغه اوزی توسلی قز آلورغه
تلهوی کنه در. کوبدین قیام تکرمانچی قزین ایشنگانگه، هم بلسگانگه
شونی آلوراو چون آنا آناسندین اوتنوب موند جاوچی جبارگان
ایمش. (بلمیم نیچك در؟) فخری جمال اوزندن اوزی فاتح بای لرنگ
بولارنگ قز لرین آلو غه تلهولری بانقه داغی اوتوز مک تنکه
آقچه لری بارلغین بلسگانلرده، کیرهك وقتک فائده لنه آلمابزهی دیب
اویلاغانلر دیب اویلی ایدی. هم فخری جمال آبسنای کیاولری یاغشی
بولسه اول اوتزك تنکه نیده بردن بر قزندن آیامسقه ایدی،
آلای بولسهده آقچه بیلیت لری قیام تیکرمانچی ده شول، آنک
بیرونده بیر ماونده سوز بار؟! !

آلای اویلاسهده بولای اویلاسهده فخری جمال آبسنای قزینک
کیلر چاکده گی بخت سزنگ لرین کورگان کبک، بولاچاق

بولالارین بىلگەن شىكىللى كۆڭلى بىر قورقۇن قوتلىمى ايدى.
 ەسكىنەنى آخرى جاۋچى آلدادى. شولاي ايتوب قولاق سوينچەسى
 آلتىدىلر. فاتح باي لىر توى نىبە بىك زور ايندى لىر، كىيادە
 كىردى، ايندى كوتاسى اش بىنگان شىكىللى ايدى. فاتح بىرلە
 سەيدى بىكە اولسونىك بىتونلاي بولغان شىكىللى ايتوب قويغان لىر
 ايدى. بىزنىك قىيام تىكرمانچى بىرلە فخرى جمال آبىستاي دە آراتىرە
 سوز ايشىنگانكە، ”بالابىزنى خراب ايتماساڭ يارار ايدى!“ دىب
 اچلىرىن كىنە قورقۇدە ايدى لىر. آخر نى اشلىسىڭ اش بىتىدى،
 توى دە بولدى، قىزدە كىنىدى، فاتح باي بىرلە سەيدى بىكە، كىرىم نىك
 توفىقلىقون كوتە لىر ايدى. قىيام باباي بىر فخرى جمال آبىستاي دە
 بالابىزغىنە خراب بولماسە ايدى دىب دىيە تورال لىر ايدى. كىلن
 اويكە دە كىلدى، فاتح بايلىرىك كوتە تورغان تىچلىقلىرىنىك دە
 وقتى جىتىدى، اوز ايسابىل لىر بىرلە كىرىم توفىقغە كىلوب عقل غە
 اوتوروب اشكە توتۇنەچق ايدى.

۷

كىرىم دن اينىك گولك كوتگانە اۆل كوندوك تون اورتا سىنە
 قدر آشاب اچوب يورب ايسروب قاينودن باشقە فائىد كورستىدى،
 فاتح باي لىرغە خىسرة آرتا بارا، اۆلى ايسماسام اوزلىرى كىنە ايدى،
 نى كورسە لىر اوزلىرى كورە لىر ايدى، شونىك اۋچون ”نى اشلىسىڭ
 اوز بالابىز ايندى، الله توفىق بىرماسە ئلى!“ دىب كۆڭل لىرىن

جوانلار ايدى، حاضر كېلىن بېكەدە بار، آنەك نېچك بولوى بىر
خسرة ايدى. كريم نەك اۆل كوندوك اويىن راختىلنوب قونا آلەاولرى
كېلىن لىرىنە بىئونلاى سىرنى آچقان ايدى. شول سېدىن فاتىح
بايلرنەك اويندە بىر قايغوراخت سىزلك پادشاهلىق سرودە ايدى.
فاتىح بايلرنەك اويندە ايك قىزغانچى ايك خسرتلى سى
باش كېلىن بىدرىيە ايدى.

مىكىنە بىدرىيە نى اشلادى؟! انا قولدىن چىماغان، اون
آلتى دن اوتماگان، تىگىرمان شاولاولارى بىرلە كىيىلنوب عمرىن
اوتكارگان، معصومه قىز نىندى خسرة، قايغوراخت چومودە، نىندى
اويلار فكلر باشىن اوتودە ايكان؟... گناه سىز قىزلك كىلىگان
كوفى گنە بولغانغە اوينەك جايندە رەتلىب بىلوب بىرمەگان ايدى.
آسراواسم لىرىن، آشاواچو تىرتىب لىرىن بىلمەگان شىكىللى، كىيىت دن
قاي وقت قايتولرىن، كىنولرىنەك غىرى يوقغە، كريم نى چىن احلاصى
بىرلە تىزىرەك قايتىسە يارار ايدى دىب كىتودە ايدى.

اوى اچنەك سويلاشب اوتوررغە بىردە تانوش كىشى بولمغانغە
ماوغب اوتوررغە اشەك بولمغانغە، اوتكارگان وقت لىرى بىك حسابلى
مىنوتلىرى بىرلە بىلىسكىلى ايدى. ياكى كىشى بولغانغە سەيدى بىكە
نەك دە خەلق بىلمەگەنكە ياغىشى كورنر اوچون رول اوينارغە كىرەك
ايدى. ايكىندى وقتى بىيىدى. بىدرىيە نماز اوقووى بىرلان اوک
كېچ بولوب ترەزە لىرگە فارانغى توشە باشلادى، آسراودە كرۇب
باش بىكە لىرنەك اويىنە اوت آلتى. بىدرىيە اوت آلتىغاچەك كىيىم لىرىن
آلماشدرماقچى بولسەدە، كريم قايتوب جىنىسە قارشى چىغوب آلا
آلما دىب ترەزە تويىنە اوتورۇب بىردە كوتارۇب قاراب قەتورە

ايدى. اورام دن كشي لىر قايسى آت بىرلە، قايسى جاياو، بعضىسى
ايبىر آلۇب، قايسىسى بوش، اشلى اشچە اوتۇدە ايدى. كىلن
بىكە بىرىدە يىراڧدىن بىر آتلى كورگاچە كرىم بوغاي دىب
كوزگىگە بارب قالفاقلىرىن تورتۇب باشىن كوزىن قاراب
كىلسەدە، قاينۇچى لىر آلار بولماغاچ، تگب كوتىكان كشي سى كرىم
چقماغاچ، اچى بوشۇب چىتكە توشكان كشي كوك، اوياسىدىن
آداشقان قوش كىك كوگىل لىرى قاينۇ خىسرة لىرگە اوردون بولغاندە
الله تعالى نىك قول لىرىنە مرحمت اوچون يىرا تىدىغى كوز ياش لىرى
بىرىدە اوچۇندە كوكل آچارغە خىسرة لىر تاراترغە بىك زور اش
ويىك فائىدەلى نىعمت بولغان ايدى. بىرىدە آقرون غنە سغلوب
سغلوب جلادى.

ئىلى كورگان اش لىرى اول قدر جىلارلق اوق بولماسەدە،
آتاسىدىن آتاسىدىن آيرىلغان، يالغىز بىرىرگە توشكان، شۇندى
دنيا كورمەگان قىزىك جىلادىدە عىبىللىك توگىل، جىلاو بىرلە گنە
باغرى باسلىماغان غە الله تعالى نىك بىنە لىرىنە دىيادە راحت بىرىر
اوچون آخرتدە سعادەت كە ايرىشدر اوچون تىمىش قىلغان نمازىدە
بىرىنە نىك كىفنى كىتىرگە كوكلىن آچارغە زور سىب بولدى،
كوزلىرىن سورتىپ اششام نمازىن قىلدى، نمازىنى تمام قىلغاچ
مىسكىنە بىرىنە نىك الله تعالى دىن نى تلاوىدە بىلىگىلى ايدى.
بىرىدە دىعان بوشانغاندە اورامدە بىتونلاي قارانغى لىنغان ايدى.
اوتۇچى كشي لىردە كورنە باشلاغان لىر ايدى. آربا تاوشلىرىدە
سيراك، سيراك ايشىتلە باشلاغان ايدى. اورام قارانغى لىرى
اورام داغى اوتۇچى لىرى تانۇدان تىسەدە بىرىدە نىچىك بولسەدە

تائىرىن ايسايى بىرلەن تىزەدىن قاراۋىدە ايدى.

مەسكىنە بىدرىيە! بىختىز بىدرىيە! مەنوتى بىرسەت ساعىتى
بىك ساعىت بولوب اوتكان مەنوت سايىن، كوڭلىنە بىرجەمەت
اورىنلاشە ايدى. كىرىم نىڭ نەندى روشەن ايكەنلىكىن بىلگەن
بولسەدە، ئۇلە بوقىر قايغۇغە توشماس ايدى. قىز قاتىنە كىرگەنچە
بىدرىيە كىرىم نىڭ خەلقىن بىلە توڭلەن سەمەن دە بىلگەن ايدى. كىياو
بولوب تورغانەن تەمەك تارتىۋىن بولوب الگەرى بىر آتچى قانەسەدە
ايرىك خەلقىن ايتوب كىرىم نىڭ كوڭلى قالماسون دىيەن اولسۇندە
ايتىمى اللە تەلەسە تاشلار ئۇلى دىيەن كوڭلىنەن باسدىغان ايدى.
بىدرىيە بىر اوتۇردى بىر تۇردى بىر تۇردى بىر تۇردى. آخىرى
آناغەنەن بولسەدە ۋەقت اوتسۇندە كىرىم قايتسۇن. بىردە اش
بولماقچە ۋەقت اوتكارام دىيەن مەندىرلەرنى ايتوب ايتىنچى مەرتەبە
اويىسەدە، كوڭلىنەنەن تولىغان تولى بولماقچە اوتچى دورتچى
قات دە اويدى. آلاي دە كىيىلىشەن بولدى نىڭ آلاي بولغاندە.
دەستىگەنە كىرىم يوقغە ھەرتەسە كىيىلىشەن ايدى. آتسۇن
آسراۋ كەردى. بىدرىيە نىڭ بۇتۇن كوڭلىنەنەن كىرىم بولغانغەنەن
دىيەن بولوب سەكەروب تورسەدە، آسراۋ ايكەنەن بىلگەنچە
بىر ياقىدىن قايتىروب بىر ياقىدىن اويالوب قەنەن بولوب كەندى.
آسراۋ سويلەرگە باشلاپ. بىكە! آتسۇنەن آشاغەنەن چاۋەردى.

بىدرىيە — اتكەيلىر قايتىدىلارمى؟

آسراۋ — ئىيىۋ آتسۇن قايتىدى.

بىدرىيە — كىرىم قايتەمدىمى؟

آسراۋ — بول.

بدریه — قایه قالدی ایگان؟

آسراو بلمایچه — اول تیز قاینماس ئلی، هر وقت ساعت
اون ایکی لرده گنه قایتنه.

بدریه — اول وقتقه قدر نی اشلی؟

آسراو — یاش کشی بیت! آنده مونده باروب اوتوره
تورغاندر، بوسوزلارنی ایشنگانه بدریه سالقلی جایی بولوب
کیتوب — بوتن وقتده ده شولای یوری منی؟

آسراو — کوب کوننی شولای ایته، دیدی.

بدریه اشنی آگلاچ مسکینه کیلن، بختسز قز! نیک
تودم آندان دیر درجه گه کیلگان ایدی.

یاشلک راحت لرین کوره تورغان وقتنه، باللی آتنه لارند،
دنیا کورمگان بر قزنگ شول اشلارنی کوروی، بوتون عمر بوبینه
راحت کورودین امید اوز درگان ایدی.

آسراو برله غاستیننی زالغه کردیلار. بدریه قاین آناسینه
بلگر تماسکه تلاسه ده، سعیده بیکه بدریه نیک حسرتلنوین بلگانگه
اوزیده کوکلین آلور اوچون گنه چاقرتقان ایدی. بدریه قاین
آناسینگ نیندی خلقده ایگانلگین بلما گانگه آز آزغنه سویلاب
سعیده بیکه نیک هر بر اشین تیکشروب قلنشلرین قاراب نیندی
خلقده ایگانن بلوب، آنک خلقی برله عاده له نوب اوزین یاقین
کورساتوب اوزانی سندن کوتکان امیدلرین اویلی ایدی.

مسکینه بدریه بواویندن فائده ایتار میکان؟ ئلله مسکینه گه بخت
ایشک لری بنونلای قاپلانغان میکان؟ ... سعیده بیکه نیک قاین آنالغین
اویلانسه، قاین آنالارنک کیلن لرگه دشمن بولو، ضرر ایتارگه

تلاو، فرض دىب بولورين يلسە، سەيدە بىكەنك زىگىر كوزلار يىنە،
آوزىنە توشكان بورتلار يىنە، سالتەن قاشلار يىنە قاراسە بولاميدىنك دە
يالىغىش ايكانن بىلرايدى. بىريە، سەيدە بىكە بىرلە آشاب اچسە دە،
يىل كوڭلىندە كرىم گىنە ايدى.

بىريە قايدە يورى ايكان؟ قىچان قايتىر ايكان؟ مېنى
اونوتدى مېكان؟ سۇاللار يى بىرلە كوڭلى تولوب اچى پوشوب
اچىنن جىلاب اوتورسە دە، سەيدە بىكە گە بىرلە بىلگىرتماسكە تلى
ايدى. سەيدە بىكە اول توغرىدىن بىرلە سوز چىقارمايچە باشقە
سوزلر سويلاب جواتىب تورماقچى بولسە دە، بىريەنك كوزلر يىنك
يىل ايشىككە، ساعىندە گىنە بولۇوى، بىكەنك سوزلر يىن قايقولى كىشى
توسلى گىنە تىكلاوى، سەيدە گە كىيلنك خىسرىلەن بىلگىرتكان
ايدى. سەيدە بىكە بىريەنك شول قدر قايقىرون آڭلاغاچ، قايقو
اوستىنە قايقو، بوسى شولاي جانمىنى قىنار مېكاننى دىب كوڭلىنن گىنە
اچى پوشا باشلادى. ساعىت اون بىرلە بولدى! كرىم يوق.
اوينە ھىر كىشى ياتوب بىتكان ايدى. بىريە بىرلە سەيدە بىكە
سويلاشىب اوتورغان توسلى اوتورسە لىردە، درىستى گىنە بىر سىنە
بىرسى اينمايچە كرىمنى كوتىب تورالر ايدى.

ھەمان قايتىمى، ھەمان يوق!... سەيدە بىكە دە اچى بىكە پوشوب
چىكاشە آلمايچە ايتماس بىرىنن - آي بوبالا! قايدە يورى ايكان!
دىب جىباردى.

بىريە — انكاي قايدە ايكانن بىلى سىزمنى سوك؟ بو وقتقە
قدر نى اشلاب يورى ايكان؟ بوتون دنيا ياتوب بىتى ايدى.
سەيدە — آلارنك شىطانلرى ياتماسە يارى، ئىللە ياشى لىقە

يورى دىب بىلا سەننى؟ آچولانوب - سوك شول وقتقە قدر
قالورغە اويالارغە كىرەك ايندى، اۆل كېچى بىت !!! - اوف
الله! بوزوب بىردى لىر بالامنى، خراب ايندىلر !! آناسىن
ساعت ۲ گە قدر كوتىرب توررغە اويالارغە كىرەك ايدى.
آنا ايچ !!! ديدى. بىدرىيە سەيىك بىكەنك خىسەرلەنپ سويلانۇندىن
آياب - انگاي بار يات سەين، مەين اوزم قايتقانچە كوتوب
ثورام.

سەيىدە - سەينغە بىك اوڭغايىسز بولماسى سوك؟

بىدرىيە - بولماس انگاي، بار يات.

سەيىدە - يارى آلاي بولسە مەين ياتىم، اول قايتقانچە
زۇانوق تارتىر، آسراو خاتوننى اويات دە اول آچوب كىرتىر.
كىلىنى نك بىر آز كوڭلىن تابار اوچون - قايتور ايندى، فايىتور،
قايدىن بلەسن، ئىللە دوست ايش بىرلەرتور شورغە توغرى كىلگاندىر. سەين
بولمەگە كىردە ياتوب تور! دىب سەيىك چىغوب كىندى. بىدرىيە اوز
اويىنە كىروب اوتوردى. نە كىشى بار؟ نە اش بار؟ بارى موڭغار
ايدىن اش لك ايتوچى دە بىر ساعت كىنە ايندى. اول سەيىدە شوندى وقت دە
اوزاق يورى! بىر مەنوتى ايتىر سەنلە بىر ساعت. بىدرىيە نك كوزلىرى
قزارغان، بىتلىرى سارغايغان، يوزلىرىنە خىسەرە توسى چىققان،
نى اشلىرگە بىلمايىچە عىجب گە قالوب تور ايدى. مەسكىنە بو ونلاي
اويغە چوموب كىچكەنە وقتاغى قىزىلرىن، تىگرمانلىكى حضورارىن،
اتى سىنك انى سىنك قدر لوللىرىن، كىياوين ماتور، عقللى، توفىقلى،
ككىشى بولا دىب اويىلاب، دىنيادە راحت توررغە تىلاوللىرىن
ايسابلاب، بوكونىكى اوچراغان خىسەرەللىرىن فكىرلەپ، كىلاچا كىدە

تاغىنى لىر كور اچك لىرىن ايسا بىلاب، بىتونلاي عقلسىز بولو درجه سىنه
 جىمىكان ايدى. بخت سىز قىزىك گل ساچاگى توسلى بىت لىرىن
 مولدىر، مولدىر، ياش آغا ايدى. كوزىدىن آقغان ياشلار بىرلە
 كوڭلىدەگى قايغۇ، خىسرىلەرى ياشاگە ايلانوب توڭلىگان توسلى،
 اچىنىك پوشوىنىك بىتونىنە، باغرىنىك جالقنىنىك سونويە سىب
 بولودە ايدى. بىد يەنىك كوڭلىدەگى دردىلدە يىغلا بىقنە باسلىرق
 بولماغان شىكىللى كوز ياشلىرىنىك بىنارلىك توڭل ايدى.
 بىدىرىنىك ھىر بىر اعضاسىندە، گوىا بىر خىسرى بار شىكىللى بوتون تىنى
 بىرلەن درلىب، درلىب جلاودە ايدى. سو بويونىكى اوسكان
 بىرلەن كوز آلدىنىە كىتروپ، كرىم بىرلە اول كىچەلدەگى تورمىش
 لىرىن ايسىكە توشروب، اول وقت لىرىن توشى كىرگان شىكىللى گىنە بولوب،
 دىخى ايكىنچى كورە آلمانولرىن اويلاپ، ياشلىكىنىك ماتورلىغىنىك
 قائىدە سىن كورە آلمانولرىنە عىجب كە قالوب، بىر ساعىتى بىر عمرگە
 بىرماسلىك راحت وقتىندە شول قدر خىسرىلەر قايغۇلار بىرلە
 جىلاب تور وون فكىرلەپ اوكسوب اوكسوب يىغلى ايدى. مىسكىنە، كرىم دىن
 جىلاسدە، كرىم اوچون خىسرىلەنسە، ھىمان كرىمنى كوڭلىدىن چىقارمى.
 قايتىسە كوزلىرىم قىزىل بولماسىن؛ ياراتمى باشلار دىب دىياغە
 بىرماسلىك تانلى جىلاولرىن دىن توپولب كوزگىگە قاراپ كوزىنىك
 قىزىغىن بىرەر اوچون سىمالر تارتوب ياكادان كىيىوندى.
 زۇلۇتوق بار!... بىدىرىە اورنىدىن سىكروب تورب چىغوب
 بىك تىز ايشىكىنى آچدى. كىرگان كىشىدە آوش تىش كىلە،
 كوزلىرى قىزارغان، جانى ساسغان، لىر لىر يوقىنى بارنى سويلى،
 باسقىچ لىرىن تايانە جىغلە مىنا ايدى.

اول كىشى دە بىزنىڭ بىدرىيەنىڭ شول قىدر كۆتكەن، جانى
سۈيىكەن كىرىم ايدى. بىدرىيە قوللىرىن توتۇپ قۇۋە بىرۈپ
آلۇپ كىرسەدە، كىرىمنىڭ آۋزىدىن بىدرىيەنىڭ دىياغە كىلىگەنلىكىنى
بىرلى ايشىتىماگان ناچار سۆزلەر چىقۇپ تۇرىدۇ.

بىدرىيە مەسكىنە: ”آرغانسىن ايندى يات!“ دىيىپ اورۇنغە
كىتىرسەدە، كىرىم آندە كىلۇپ مۇندە كىلۇپ آۋا تىنايىرلەرگە بىرلەپ
شالتر شالتر سۈگۈپ چۈرۈدۈن توقنامى ايدى. بىدرىيە مۇندە
مۇندى اش كۈرگەننى يوق ايدى. ايندىنى اشلەسىن؟ نىچىك مۇنى ايكە
كىتىرۈپ جاتقىرسىن؟ آخىرى بارۇپ قوللىرىدىن توتۇپ، ”كىرىم
جانم! باغرىم! ئەيىلەنەن!“ دىيىپ آلۇپ كىلۇپ ياتقىردى. كىرىم
چىدى مىسۇك؛ تاغى تۈرۈپ كىتە باشلادى، يارى ئىلى ايسىرۇپ
قۇتى قالغانغە بىدرىيە قۇلىنە آسلىنۇپ ياتقىرە آلدى. آۋزى
ساسۇپ بىنگەن، يۈزلىرى قانغان كىرىم ياندىە ياتۇدە بىدرىيە
اۋچۈن راحەت تۇسلىرەك بولغان ايدى. سۈيىمەسە ايرىلى كۈندىن
ياتىرلىق تۈگەل ايندى!!!

كىرىم ايسىرۇپ آۋۇپ بىنگەنلىككە يوقىغە تىز
كىتىسەدە يوقى آراسىدە ئىللەنى لىرسۈيىلەكەنكە، قاي وقىنى تۈرۈپ
چىقۇپ كىتە باشلاغانغە، بىدرىيە نىچىك بولسەدە بىرەر خىل
بولماسۇن دىيىپ يوقلاماينچە تۈننى اوتكاردى. ايرىتەگۈسىن كىرىم
آينغان ايدى. بىدرىيە تۈنى بۈيى يوقلاماسەدە، كىرىم سىلامەت
بولغاچ اولسىنەنە راضى ايدى. كىرىم اول كۈندى دە باش آۋرتە
دىيىپ چىقسەدە، تاغى شۇلاي ايسىرۇپ قايتقان ايدى. بۈكۈننى كەندە
شۇلاي قالماينچە ھەركۈننى شۇلاي ايتۇدە ايدى. يعنى ايسىكى دەگى

كىي يوروده ايدى. باي بىرلە بىكەنك اميدلارى خلاف چىغانغە،
 بىريەنى چىغم آلودن (راسخود) دن باشقە ھېچ فائىدە بولمىغانغە بىريە
 قاين آتاسى قاين آناسىنە زور عىبلى كىشى كىك كورنوب،
 آئاردن اوچ آلورغە ھەر وقت ھازىرلنودە ايدى لر. بىريە، بىكەنك
 تىرت پىرت سويلەۋىدىن كوڭللىرى قايتقان بىتونىلای آڭلاغان
 ايدى. سەئىدە كىرىم نى آزدروچى كىلەن گىنە بولدى، اوز ايرىن
 اوزى توپا آلمى، دېگان سوزلرنى ايشىنكاچ بار قىرتى بىرلە كىرىم نى
 توفىق قە كىتىرگە ترش باقى بولوب، آولاق وقت لردە كىرىم نى
 قوچا قىلاب قوچا قىلاب كوڭل يوشىتە تورغان سوز بىرلە بولاي
 اچوب يورسە ھەركم آلدەنك قىرى كىتوون، اوزىنك سىلامىلىكى
 بىتوون، ايسىرك وقتە اوزن اوزى بىلمى ئىللە نى چىكىلى قىرىسز ايتوون،
 بارا توراچ بو تونلاى فقيرلك گە توشوون، بو كويىنچە بولسە راحت لرى
 دولت لرى سونوون، جىلاب جىلاب سويلەب سويوى ھىقندە ايسما سام
 آقرتىن غىنە اويى گىنە اچوون تىلا سەدە؛ كىرىم اوزىنك راقى سن
 بىريە دنك سويگانگە، ھەم بىريە گە باشقە ئالە نىچە سويگان فاخشە لرى
 بولغانغە ھېچ تاشلاو اويى يوق ايدى. بىريە بىر كىرما سە
 بىر كىر دىب نىچك بولسەدە بو اشدن كوڭلىن بىزدر
 اوچون تونى بو يى جىلاب جىلاب سويلە سەدە، كىرىم تائىرلانو توڭل
 (عىنىن سىزو) يوق سىن قالدىرغان اوچون آچولانو بىرلە گىنە قالمايىنچە
 ياندىن بىروب سوغوبىك توشىرە ايدى. بىريە موفك قىناو
 سوغوۋىنەدە، كوڭلى قالمايىنچە ھەم جايىلاب سويلى ايدى. كىرىم
 آيىق وقتىندە غى اوچىن ايسىرك وقتىنك ايسىنە توشىروب، بىريە
 نى يودىق آسلازىدە ايزوب بىرە ايدى.

قزغانچى بىدرىيە آتاسىنىڭ ئاناسىنىڭ ھاللىرىنى سويلەسەدە، قىيام
 تىكرىماقچى لىرنىڭ دە ئايروب آلۇدۇن باشقىچە ئايملارنى يوقايدى.
 بىدرىيە ياش ۋەقەدە بارغان ئايرىنىش ئايرىلۇپ باشقىچە كىشىگە بارۇنى
 آفتىقىنى ئاش دىيىپ بىلگەنگە، كۆڭلى سويگان كىرىم دىن ئايرىلۇپ
 باشقىچە بىرلە تورغە ھېچ رازى بولماقچى توڭل ئايدى. بىدرىيە
 كىرىمنى ھەرقىتىدە كىيىنرۇپ بۇرچىپ اوڭت بىرۇپ
 سويلەپ تورغانغە، ئاناسىنىڭ ئاتىنىڭ شۇندى، ئاتىنىڭ مۇندى، دىيىپ
 سويلەگەنگە كىرىمنىڭ بارلىق يوقلىقىنى ھېچ دە سۇنغان ئايدى. شۇنىڭ
 اوچۇن ئايسىرىك ۋەقەدە قاينىماقچى ئالكا ئاشى بىدرىيەنى قىناۋ، سوغۇ،
 سۇگۇ ئايدى. بىدرىيە كىچى بىرلە ئايرىنىش قىناۋ سۇغۇنىش، كۈندۈز
 قاينى ئاناسىنىڭ تاللاۋىدىن جالغىب دىنىيىنى بۇتۇنلاي كۈرمەسەدە
 اوڭماس درجەدە كۆڭلى قاينىغان ئايدى. ھەرقىتىدە يالغۇز قالغانى
 ئۆزىنىڭ دىنىيىدىن شۇل قىتىر ئىزلىنىش بولۇۋىنىڭ ئىچىدە قالۇپ
 خىران بولۇپ تۇرىدۇ، كىرىم ئۆزىگە تەييارلىمايدۇ، ھەم
 ئاشۇ ۋاقىتتا، ئۇسۇللىرىنى مۇتلەق كۈندۈز كۈن ئۆتۈرە بارۇدە غەم
 ئايدى. فاتىح بای بىرلە سەيىد بىكە كىرىمنىڭ شۇل ئىچىدە ئۆزىگە
 بىدرىيەگە سەبب دىيىپ بىلگەنگە، ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىر ئىچىدە
 جىم دىن خاتۇن ئالۇرغە تەلى باشلايدۇ. شۇل ئىچىدە بىرلە ئۆزى
 مۇندە جاۋىقى قوشىلىرىدە كىرىمگە قىزىنىدۇ قىزىرىگە بىكە ئۆزى
 ئاشىغان كىشى كۈرمەيدۇ. بىدرىيە خىبرىنى ئاشىغاننى ئاشىلىش،
 قاينى ئاناسىنىڭ بارۇپ ئىزلىماقچى بولسەدە بىر قانچە ۋاقىتتا
 ئالماقچى ئۆزىدە. ئالماقچى بولسەدە، "يانتۇپ قالغانچى ئۆتۈپ قال"
 دىيىپ قاينى ئاناسى يانپىنىڭ كىرىم سۆزىگە باشلايدۇ.

بدرىيە — انكايىم، باغرىم! بىر-سوز س-ويلاما كىچى بولام.
سويللاۋچىنىڭ غەيىبلىرىن اويلاماينچە سوزىنەنەنە فاراسانە! “ دىدى.
شوندى ۋەقەنىڭ ايسكى دن باي بولوب كىلىگان، كىلەن لىرگە راخت
كورستماسكە تىمىش دىب بىلىگان، ھوالى باي بىكە سىنك نى
ايتاسى ھەركەم بىلىگىلى ايندى.

سەيىك — نى سويلەما كىچى بولاسك س-ويلە! ئۇلە كىرىم نى
آزدروب بىرۈپ كىتارگە تلى سگى؟ “ دىدى.

بدرىيە — انىمىم! جانم! اللە ساقلاسون، آندى ھېچ بىر اويىم
يوق، بارتلە گانم دە، يارب شول اتكايىم انكايىم گە سلامت لك، تىچ لاق
بىرلە خىدەت ايتارگە نصىب ايت، دىب كەنە! مەنم سويلەيسى سوزم
انكاي شول غەنە: مەن سالانك تىگىرمانچى قىزى غەنە، اوزمە سالادە غەنە
اوسكان، بىستە تىرىيە سىنك كورمگان، اتى لىر لىرە پىراستوى كىشى لىرگە،
سىزنىڭ شىكلىلى باي بىكەنىڭ كىلەنلى بولارغىم بولماسە دە، بىزنى كىشى گە
ساناب آلۇڭىزغە بىك رەھەت، آنك اوچون سىزگە ھەروقت دىقايلا،
اوزم نىڭ كىم ايكاناسكى بىلىگانگە سىزنىڭ كىلەنلىز بولۇپمە خورلىنۇ
توگىل ھەروقت ماقتانۇدە مەن، نىندى مىشقىلى اش قوشساڭىزدە
باش اوستى دىب اشلايەچك مەن. اوغلىڭىزغە خىدەت ايتۇم دە
كوز آلدىڭىزدە، تونى بويى اوگىتلا بىرۈقلامى ياتام.

سەيىك — سىنك اوگىتلىرگە اول سىنك بالا كىمى؟

بدرىيە — نى اشلىم سوك انكاي؟ قولمەن كىلەنلى بىردە
آيامىم دە!... اللە بىرەماسە بولمى ايكان شول!... مەن آنى قورقۇپ
تويلا آلەمىم شول، آنك بولاي بولۇپمە ھىسرتلۇمنى اللە تەئالى گەنە
بىلە، قايتسە قىنى، كەتسە قىنى، ھېچ بىر جۈنلى سوزى يوق.



سوگودن باشمنی چغامی، اولسینه ده چدار ایدم، بواش گزیلیک
 آور تویدلی. (سیزلدی) کریم نی اویلا ندررگه تلی سز دیب
 ایشتم، بر آز توفیق غه کیلماسمی دیب اویلی تورغانسز، سبمی
 شول بولسه، انگای زنه اره شققت لنماسا گزله؟ اوز گزمیندن را سخوددن
 باشقه فائزک بولمادی دیسز ایچ. بلهیم تاغی بدریه بختی برله
 فاطمه بختی ثلله بر بولماس. آلا ی بولسه ده انگایم مینی شول توغروس
 بر لن گنه جفالاماسا گزله! شول چیکلی تیج سزلق، قایغو
 اوستینه اوغلان گز برله کوند اش سز تورومنی غنه قزغانماسه گزلا!
 مینک تیگرمانچی قزی بولسامه آنا آنا بالاسی، آتام آنام مینده
 راحت تورومنی بیک یار اتسه لرده ”کریم اچه اول، خلق سز اول!“
 دیب آیروب آلورغه تله می لر ایچ، سزده انی مینی شول خسرة لر
 برله ده کویدرماسه گزلا. یاش قزبولوب کیلدم، الحمدلله آتم
 چابم کینماگان ایدی. سالا قزی بولسامک اوقوغانده ایدم،
 اش گه ده اویرانگان ایدم، آتا، آنا، ایر، حقین ده بلسگان
 ایدم. بروقتنه ده اچمدن، تشمدن سزگه ضرر ایتارگه تلامادم؛
 هم تلامایه چکمن. کیلن بولوب توشکاندن بیرلی نیندی خسرة لر
 چیکگانمنی بله سز. هیچ برکون ایسرما ییچه قایتقانی یوق، شولای
 بولسه ده آنی ده کویلیم، سزنی ده کوچم جیتکان قدر قدرله مکچی
 بولام. شول قدر جانمنی فدا قیلوب خدمت ایتوب ده بو قایغولرغه
 توشوویمه عجب که فالام؟... آیروب جیمبارلک یا ایسه اوستیمه
 خاتون آلورلق نی گناه قیلدم ایکان؟... اوزک بله سن انگای!
 سینک ده یاش وقتک بولغاندر، مین بویل توشکان کیلن، ۱۷ یاشه
 بر قز ثلی. اوز باشقه شول اشلر نی توشکان ایتدروب او یلاب

قاراده آندن آری حاضر مینم حال نیچک ایگانن بلورسن. اوزم
ناچار بولسامک آتام آنام حقنك شول قایغودن غنه آرالاسنه!!...
انکایم سیندن باشقه سویلار کشیم یوقغه اویالمايچمه سویلادم، زنهار
عیلمه؛ اوشامغان جیرلاروم بولسه ایت. سینك اینوگنن هیچ
برخورلانیم، انکایم باغرم! مینی شول کریمك كنه
اورتاقلاشدرمه ساگزله!“ دیدی

سعیك بیكه بدریهك شول سوزلردن كوگلی نچكردی،
بدریهنی قزغاندی دیب اویله ماگز. اچندن گنه اوزه كئه اوتهمنی؟...
سینك شیکلی فی شولای سیدره لر دیب اچندن گنه اوغلین اویلاندرگه
تمام كوگلین برکندی. بدریهك یوره گی یانغانن بلسکچ آتی
جلاتور اوچون، آناردن اوچ آلور اوچون وقت کیلسكانگه
(انسانیه سز) کشی لك سز قاین آنانك كوگلكنه برشادلق بارایدی.
سعیده بیكه قارشسنگ بدریه بیك عییلی بولسه ده، درسنلسكك برده
عیب یوق ایدی؛ برده قزغانمايچمه، اویلاندرام اوغلمنی! مونك
برلن ئهره م ایتوب توتیم!“ دیب چنلاب اوک جاوچی قوشسه ده
الله تقدیرندن اوزوب بولمی ایگان! جاوچی ئیلانوب قایتورغه
وقت بولمادی ایکنچی اش کیلوب چقدی. بدریه گه تلاگان
اوساللق لری اوچونمی، سعیده بیكه گه عمر بویینه خسرة لمرلك
قایغو کیلسگان ایدی.

توی ایتارگه، قز آلورغه، کشی جلاتورغه، بدریه دن اوچ
آلورغه، وقت قالمادی. اولده مسقوادن بوروچ اوچون کیلوب
فاتح بای لرنك کیمیلارن بیچاتله توب بورتلارن یازوب
اش لرن توقساتو ایدی. فاتح بایلارنك بواشدن قوتلارلق

آقچه لری بولماغانغه بلولری بلنگان ایدی. بو واقعه پچان بازارنه
بیگه ره کوب سوز لر سویلار گه سبب بولدی. هر کوننی یکر می اوتوز
توبسز خبر لر سویلار گه یلانغان (عادت لنگان) پچان بازار خلای
اشنی قرقغه دوندر دیلر. کوبسی فاتح بای نك بولای بلویک باشقه
قزان بایلاری توسلی آقچه باسوب قالو دیب اویلا سه لرده، درستی گنه
آلای توکل ایدی. بعضی لری فاتح بای نك روسچه کیمینوب
یوروندن بواشنی باشقار ر ئلی دیسه لرده، فاتح بایک آندی اش لرنی
باشقار رغه کیره ک نرسه لرنک اون ایکی سندن برسی بولغان شیکلی،
یازو سزوده بلمی اشچوتلریک قار اچه غنه ایدی.

کوراسن فاتح بای نك اوتکن لگی کیلن جبرلودن باشقه عه
یارامی؟! ... فاتح بای اوچ آی وقت برله آقچه تاب رغه آلسه ده، فایدن
تابسون؟! ... اولسیده کوکل جواتر اوچون گنه ایدی. اوچ آیدن
سوک فاتح بای لرنک کبیت لری تارانلاچف، یورتلاری ساتلاچف
بولغانغه ایسکی دن دولت که اویره نوب کیلنگان بایلارغه بوکوننی
کور و بیک آور بولاچف ایدی.

کریم نك اسراف اینوی آتا آناسین آخرنک یورتلرنندن
چقار رغه سبب بولسه ده، سعید بیکه برله فاتح بای آنک بوقدر
ناچار لانیینه سبب بدریه کنه دیب بله لر ایدی. درستکنه سی بو
اش لار گه سبب فاتح بای نك دنیا ره تن بلمه وی، علم قدرین بلمه وی
سغید بیکه نك بالا تربیه سندن خبر سزلگی، سخیله ابی نك یوق
بار سوزارینه اشانب آنک سوزی برله مکتب دن آلور لی، فخری
کبک مکتب بوسا غاسینه آیاق باسماغان، کتاب بیتینه کوز
تاشلامغان، دین بلمه گان، دنیا کورمگان، ژولاق مالایغه ایبد اش

ايتوب آنك بىرلە يورتولرى ايدى. سەئىدە بىكەنك بىرلەگە
 قاين آنالق دشمانلىغىدە بولغانغە، بواشكە سەبب دە بىرلەگە دىب
 اويلاغانغە، بىلوقايغوسىدىن بىناررەك اوج آلا آلاما و خىستى ايدى.
 شول قدر خىسەرلەرگە توشرگان، جان كويدرگان، مال بىرگان
 بىرلەدىن، اوج آلمى قالودە بىرلە يارامى! ساناۋلى
 كىون اوتا. فاتح باي لىر نك وعدە لىرىدە تولدى. آقچە تابەغانغە
 يورتلىرىدە ساتلىدى، كىمىت دەگى مال دە آلىدى، فاتح باينى اوز
 يورتىدىن اوزن قوۋا باشلايدىلر. اى رىم! نى گناه شوملىغى يوقدر
 ايدى؟! ... بىكونلرى كوررگە كىم سەبب بولدى؟! ... سەئىدە بىكە دە
 ”بىرلە خراب ايتىدى بىرلە: “ سوزىدىن باشقە سوز بىلمى ايدى.
 بىخىسز بىرلە آتاسىدىن، آناسىدىن، راحتىدىن، آيرىلدى.
 دىناغە كىلويىنك كىرەك لىگى، دىنا تورونك وقتى، راحت كورونك
 زىمانى جىنگانكە آناسىنك يوشاق سوزلىرىدىن آيرىلۇپ سەئىدە بىكە
 كىك زەر يوتقان بىر خاتونغە كىلن بولدى. كىرەم توسلى
 دىناسىندە آخىرىدە راحت كورمايەچك، تونى كىونى اچودن
 آينمايچى، كورگان سايىن سۇگودن باشىن چىقارمايچى، اچىراغان
 سايىن تىپكەدن جانن قوتقارمايچى، بىر كىشى بىرلە خىرىن ئەرەم
 اينارگە دە رضا بولدى. قاين آتاسىدىن آناسىدىن ايرىدىن كورگان
 ناچارلىق لرغە قارشى دە ياخشىلىق ايتوب آقچە ياسار اچون
 جەزىلرەن، انجولرەن اصللرەن ساتونىدە بىر نىگە كورمايەچە
 بىرسە دە، آزدىر وچىدە بىلدىر وچىدە اول بولۇپ قالوب، سەئىدە بىكە
 باشقەچە اوج الا آلاماچ كىونى تونى: ”دولت مەنى بىرلە،
 راحت مەنى يوغاتدوك، سىنغە قەرسۇقسون!“ دىب قەردە بىرلە

شلتەنن آیتىمى ایدی. بدريه نك اويسز دوستلری اوستوگه
كونداش آلورغه تلى لرایدی، مونه آلسون لر ایندی، ديب
بدريه نى شادلاندرماقچى بولسەلر دە، بدريه عالىجناب (بلند همتلو)
برقز بولغانغه، ایرم اچماسە ایسكى دولت مز قايتسه برنی توکل
ایکى نى آلسەده رضا بولور ایدم، اول وقتن کونداشلى بولسام دە
ایرم دە بولور ایدی، دولتەده بولور ایدی، حاضر برسیده یوق،
ديب جواب بیره ایدی.

فاتح بايلار اويلارندن چقغاج يکرمى بيش اوتوز تنکه لک
فاتیرغه کروب واق تویاک فالغان آقچە لر برله تربيه قيلنوب توره
باشلاسه لره، آقچە بيک تيز بته باشلاغاچ غارلنه خورلنه غنه بولسەده اون
تنکه لک کنه فاتیرغه چقدی لر. فاتح باي الگەرگی دوت ایش برله
آقرتن غنه اش ایتوب بر آز آقچە کیتورب توره باشلا دیلر.
قرغانچ بدريه نى اشلېسون ایندی، بولاسی اش بولغان، ایسابلاب
توروب فائده بولمی ديب خورلانمايچە قول اشینه توتونغانغه
اشی بردن ماوغرغه ایکنچى دن یاخشى غنه آقچە کیترگانگه چيناق غنه
اوی نى جیبوب توتارلق فائده بولا باشلاغان ایدی.

فاتح باي چيبارگنه آقچە کیترگانگه بدريه ده قولى يالی بيک
یاخشى تابقانغه، آقرتن غنه بايرلق اش لری ده بولسەده کریم هیچ
فائده کیترماینچە يل اچب کنه تورغانغه، برده آرتا آلمی لر ایدی،
سعيدە بيکە ایسکینەگی دولت لرین ایسینە توشروب بدريه گە
بد دعاً قيلسەده، فاتح باي بدريه نك قول کوچی برله ده
نى قدر آقچە تابقانندن کيلن بيکەده برعيب يوق ایگانلەکنى
بلەگانگه، کوکلین آلور اوچون، قزم، بالام، ديب گنه سويلی ایدی.

بدریه اوزىنىڭ ياخشى لغىنىڭ پەرقىدە سەين كوردى، قاين آتاسىنىڭ
چەن كۆڭلىدىن رضا غەينە ئىللە نى قەدر سۈيىنۈپ انكاسىنىڭ دەپ روقت
كۆڭلىن آلورغە تلى ايدى. يىل لىر اوتدى. بدریهنىڭ بىر
اوغلىدە بولغان ايدى. فاتح باي بۈسۈپ خراب بولماسون دىپ
ھىر وقت شول بالانى غە تىكشۈرۈپ تۈرە ايدى. سەئىدە بىكەدە
قارچى بولغان ايدى. كرىم دە ايسكى اشىدە ايدى، ھىر وقت بدرىيە نى
قىناب سوغىپ بېشى اۈن تىن آلۇپ اچۇدە ايدى.

عمر اوتا بارا. فاتح بايدە قارت كىشى بولدى. بدرىيەدە
ياش قىزلىغىن بىتەردى. رىقەت دە ۸-۹ ياشكە جىتىكەن ايدى.
(بدرىيەنىڭ اوغلى). ھىراشلىرى شولاي بىرتۈرلى جايلانۇپ دىنيا
اوتكارۇپ كېلگەندە فاتح باي اولب اشلىرى تاغى چۈالدى. بو
اش كرىم دىن باشقەلىرى اۈچۈن بېك زور خىسە بولغان ايدى.
مىكىنە خاتۇن بدرىيەنىڭ بو تۈن عمرىن صرف قىلغان، دىياسن
بىرگان، دىيادن شۈندىن باشقە راھەت كۈرەمگەن، قىزم، دىيگان
سۈزى دە ايتۇچى قالغان ايدى. آلای بولسەدە اويلاغان كېك اۈك
بولمادى، سەئىدە بىكە بىتونلاى انصافقە كىماسەدە بدرىيە بو تۈن
جىمەت لىرىن قاراب تۈرغانغە تۈتۈپ تۈتۈپ تالانى باشلاغان ايدى. آدم
بالاسى نىگە عادەلەتتى؟!! بدرىيەدە اۈى جىمەت لىرىن بالغانغە تۈيدىرە
باشلادى. آلای بولسەدە كرىم گە اچارگە آقچە بېك آرتا ايدى.
رىقەت دە زور اىيە بارا، مەكتەپ دە بېك ياخشى اۈقبا نى سىنىڭ تەربىيەسى
بىرلە مەكتەپ اۈيرەتۈى بىرلە ادبلىرى انصافلى بالا بولغانغە بېك
زور امىدلەرگە تۈشەرە ايدى.

بىخت ايشىكلارى بو تۈنلاى قاپلانغان بدرىيەگە تۈرلى تۈرلى

اميدلر تۈۋا باشلادى. شول قدر راحتلر مشقتلر كورگان بولسەدە توشىندە كورگان كېك بولۇپ ھازىركى انگاسىنىكىڭ انصافلار بولۇپ جېتۇب "قۇزم" دېيىپ كىنە سويللۇرى رەقتىنىكىڭ بۈتۈن ياقىنى كىلۈۋى ھەم بولۇپ كورمىكان راحتلر ىن كورسەنگان ايدى. بىر يەردە راحتلر اوستىنە راحت كىلۈۋىنە اللە تەلى غە شەر قىلۈنى ھېچ اۈنۈتمەيچە بار ھەم ىن رەقتىنى تەربىيە قىلۈغە غە سەرف قىلۇپ، شۇندى بالانىڭ آناسى بولۇرى اۈچۈن اوزىنى دىنىنىڭ ايك بىخلى خاتۇنى دېيىپ بىلگان ايدى، ھەم شۇلار تۈرسە بىر يەردە كورگان ھەم ىرلر ىن دە بۈتۈنلار اۈنۈتچاق ايدى. بىخەتەرلىكى بىتۇب بىتەمگان ايكان !

بىر كۈنى كىرىمنىڭ قاپقىدە (دېخانەدە) سوغۇش بىلەن ايداشى اولۇپ، مۇنىڭ بىك قاتى ھەم ىرلر بىلەن بىلەن سە، آلغىلارنى بىلگەرتىلەر. سوغۇشنىڭ مەسىلەسىدە شول رۈشچە بولغان ايكان : ھەم ىن بار آقچە سەن اۈچۈن بۈرۈ تۈرگان كىرىم شول كۈنى مېخانەگە كىرۈپ اچە باشلاغاچ، كۈبىن بىرلى مۇنىڭ بىرلەن بىر "سەتلىق قىز" اۈچۈن تەرتىشۈپ بۈرۈ تۈرگان كىشى كىرۈپ اۈتۈرگان. آندى كىشىلەر قىلغان ئاچارلىقلىرىنىڭ قىلۈۋىنى سويللۈۋىن دە ئۇلارنى قىرلەنە آللار. كىرىمنىڭ دىشمانى دە بىرلەن ايداشلر ىنە ماقىنلار اۈچۈن، بىرلەن كىرىم دىن اۈچ آلماقچى بولۇپ ھەم ىن بىرلەن اۈزىنىڭ ئىچى بۈرۈلر ىن، كىرىمنى كىرتمەيچە جىبارتۈلر ىن، ايداشلر ىنە سويللى باشلاغاچ كىرىم اۈبەتەنە (نامۇسەنە) چىدى آلما سۈگۈرگە تۈتۈنەدە، قىنىنىڭ ايداشلر ى كۈپ بولغانغە، مۇنىن بىرلەن قورقمايچە تۈرۈپ بىلەنۈپ قىناشە سۈەشە

باشلاغان لىر كىرىم نى ئىلە كىدى شونىڭ بىرلە قىنى باشلاغاچ كىرىم
كەسە سىندىن پەكى چىغار وپ قىنى نىڭ اچىنە چانچوب قىنىنى يىقسانە
ايدىداش لىرى قىناب - مۇنى دە كىشى لىك دىن چىغارغانلار ايدى .
قىنى نىڭ ايدىداش لىرى اوزلىرى بوتونلەرى سوعىشماغان بولوب پالىنسىە
آلۇب كىرۇب قىنى اولە رگە يىتىگاندە، كىرىم نى دە بىك آور حالە
آلۇب كىنسىە لىردە، بالىنىس گە باروب يىتىگانچوك قىنى اولىگانگە،
تىگى كىشى لىرنىڭ سوزلىرىنە قاراغاندە باشلاب بىلانۇچى پەكى بىرلە
اچىن يارۇچى دە كىرىم ايدى .

ھەم پالىنسىە دە كىرىم نىڭ كەسە سىندىن پەكى تابقانغە كىرىم بوتونلارى
اوتروچى بولوب قالغان ايدى . سەيدە بىكە، بىرىيە، رىفەت،
بوخىرنى ايشىتىكچ توبالرىندىن سالىقون سو قويغان كىك بولوب
نى اشلىگە بىلمى قاتىب قالغانلار ايدى .

بىرىيە دىنيانى بلە باشلاغاندىن بىرلى آچى سىندىن تىچى سىندىن
تاتقانغە، مونىڭ شىكىلى اش كىرگەنى بولماسەدە، بوخاتونلار
باشقارە تورغان اش توگىل دىب، تىكرماندىن آتاسىن چاقروب خط
يازغان ايدى .

قىيام باباى قىزىنىڭ خىطىن آلور آلماس قزانغە كىلۇب
جىندى . قىيام باباى سالا تىكرمانچى سىگنە بولسەدە دىنيا كورمىكان
كىشى توگىل ايدى . باي بولغانغە زور كىشى لىردىن بلىشى تانىشى آز
توگىل ايدى . قزانغە كىلىگىچ واقىيەنى بىن بىن سويلاب بىرگەچ بلىش
تاشىنە باروب كىكاش ايتسەدە، كىرىم نىڭ بىتونلارى عىبلىلىكى
بلىنگەن گە قوتلۇون ھىچ بىر كىشى سويلامى ايدى .

ھىكمە قارشىدىن كىرىم نىڭ كىشى اوتروى ثابت بولغانغە تىرلىگەچ

يا قاترغى غە ياسىرگە جىبارلە چك ايدى. قيام باباي نىچك بولسە دە
كياون شول بلادن قوتقارغە تلاب آفچە توتارغە بولسە دە
قزغانماسقە بولوب كرسدى. آلاي ايتسە دە بولمادى بولاي ايتسە دە
بولمادى، آخىرى بىلگىلى ايندى، كرىم اوتورگان، گواھلار بارسىم
ايتوب تورە؛ سوغش لرىنى باشقە كوروچى بولماغانغە، ھېچ بىر رەت
بىرلە قوتلدەرر حال يوق ايدى.

قيام بابايدى ”ئۇلە گان ئۇ تابار“ دىب يورى تورغاچ
ترەزە دن بولارنك سوغش لرىن كورگان كشى نى تابىدى. آنك
سوزىنە قاراغاندە اۆل كرىم نى جىناو قىناب اوتورە باشلاغانلر
ايمش دە، كرىم اولومدن قوتلور اوچون گنە پەكى بىرلە بارغان ايمش.
قيام نىكرمانچى بو كشى دن محكمە بىرلە سوراتوب محكمە دە دە شولاي
سويلاگاچ محكمە كرىم نك ضرر نغى شاھىدلر نى عىبلى ايتوب
كرىم ترانگاچ كرسە دە تورمە گنە كىرلك بولغان ايدى.

سەيدە بىكە، بىرىيە، رەفت، قيام باباي بواش دن قوتلورلىنە
شادلانوب كرىمگە دە غىر اينارگە حال بىلدەرگە بارسە لردە، كرىم نك
تلسز آوزسز جان بىررگە جاتا تورغان وقتىنە توغرى كىلدىلر.
فاتح باينك اوى جماعتلرىنە تاغى خسرة !!! نى اشلە سونلر؟! ..
اولكان آرتوندىن اولب بولمى، الله اوبىز نك سلامت لك مەنى
بىرسون دىب بىر بىرسن جواتب، خسرة لرىن باستر دىلار.
آلايدە قاينغى شولاي غنە باسلرل ق توگل ايدى. الله تعالى نك
بىندلرىنك كوگل لرىن راھىتلاندرر، خسرة لرىن تاراتر، قاينغولرىن
بىرر اوچون بىرگان كوزياشى بولار اوچون كىچ اوتكاررگە، وقت
اوزدرغە يارادى.

قيام باباي خاتىنى فخرى جمال آبسنايدە بىردن

برقزىنك اوتوز بيش قرق ياشده تول قالوون كوروى بىك
 آور بولاچاق ايدى. لکن فخرى جمال آبسنای بو واقعدهن اوچ
 يل الـگهـرى اولـگـانـگـه دنـيانـك بوـحـسـرتـنـن تـاتـمى قالغان ايدى.
 ايكنچى كوئنى كرىم نى ياروب كومد بلر.
 دنـيانـك هر ناچارلق لرينه اورون بولغان، قايقو حسرة لرينه پير
 ببولغان فاتح باي لر جماعتى، كرىم سزده توررغه اویره نه باشلا ديلر. آلاى
 واسه ده هر كىچنى قچقروب باقرب قايتە تورغان كشى بولماغانغە
 قاينور وقتندە اوتوروب جلاشه لر ايدى.

آنسیده باسلىدى. رفعت ابى سن جلاتماسقه حيله تابدى.
 اولده اتكاس نك قاينور وقتى جيئكاچده قرآن اوقى باشلا ب آلارنى
 جلاتمى قالدرو ايدى. قيام تيگرمانچى ده تيگرمانگه قايتوب كيتدى
 بدريله لر اوزلرينه برتورلى تورمش برله توراباشلاغان لار ايدى.
 سعيده بيكه نمازدن بوشانمى تورغان قولندن تسبيحن توشرمى
 تورغان بر قارچق بولغان ايدى.

بعضى آخرة دوستلرى حضرت سبقيه كرر كه ديملشسه لرده،
 سعيده بيكه دولتلرى يوقغه، ايشان حضرتلرى ياننده آچچه
 قدرلى ره كسگه تاپشدرلرغه باررغه بازمى ايدى. آخردن باروب
 - حضرت! اوزم قارتايديم، دولتمز يوق، آخر عمرمه سز نك
 قانات آستگنرغه كرر كه تلى ايدم، ديب سبقيه اوتوررغه تلاسه ده،
 ايشان حضرت - اوزك قارت ايكانسن، باي لغك ده يوق، سزدن نى
 اميد اينارگه، نى آلورغه كبره ك، ديب قبول اينماكانگه، سعيده بيكه ده،
 - مين قورى ياخشىلق ياخشى! ديب بلهم ديب سويلاب يورى ايدى.
 رفعت مكتبنى بترگان، دين تانغان، دنيا ده كون اوتكاررلك باملى

كشى بولغان ايدى. هم روسچە دە بىك ياخشى
اوقوغان بىك كىوب نرسە بىلگان ايدى. قىام باباى نك
بدرىە دن باشقە بالاسى بولماغانغە تىكرمانچى باباى نك آقچەسى، مال
توارلىرى بار سىمى بدرىە گە قالوب تاغى بر راحت عمر كوره چك لىر
ايدى. بدرىە نك رفعتى كىرهك آناسى نك تربىە سندن، كىرهك
مكتب اویره توندن توفىقلى، ادبلى، انصافلى كوينچە گنە ۱۸
ياشىنە جىنگانك قىام باباىك وفات بولدى.

وصىتى بوينچە حج جىبارو، قزان جمعىە خىرىە سىنە اوچ مك تنكە
بىرو، كورشى آلورلىرى نك مکتىبن قارار اوچون ايكى يوز دىساتنە
بىلگى لنگان جىرنى آلودن باشقە دە، اوتوز بىش مك تنكە آقچە
بر تىكرمان هم بىش يوز دىساتىنە بىر قالغان ايدى.

سەيەك برلە بدرىە قىام تىكرمانچى نى وصىتى بوينچە جىرلب
وصىقلار ين توتورغاچ دىيانى بوتونلاى باشدن تاشلاب رفعت گە
بىر راوچون كىكاش اوگاش برلە رفعتنى اويلاند رما كچى بولدىلر.
بدرىە نك عقللى خاتون ايكانلىگى بىلگان شىكىللى، رفعت نك دە
هر ياقدن جىنش بولوى اوزىن خلق تلىنە چغارغان، كشى
كوزىنە كورساتكان ايدى. شونك اوچون قايدىن قز سوراسە
لر دە آلاچاقلر ايدى. شولای ايتوب رفعت گە بىك ياخشى باى
بىردىن بر بىك چىبار ادبلى انصافلى اوقومشلى قز آلوب بىردىلرە
بدرىە دە باشقە قاين آنالر توسلى: وومىنى قاين آنام بىك
رنجندى، بۇدە ازىرەك تاتوسون ئلى!، دىماينچە - اوزم كورگان
جىتار ايدى، بالالرم راحت ياشاسون!، دىب قولدىن كىلگەننى
آياماينچە آلار نك راحت لرىنە ترشدى،

ياخشىلىق غە قارشى ياخشىلىق؛ كىلەن دە انكاي دىب اوزىلپ
خىدمەت اينە باشلادى. رفعت دە باباسىنىڭ ايسكى كىيىنن آلوب
ساتو اينە باشلادى، السكەرك زورراق فاتىردە، تورسەلردە بارا
تورغاچ اوز يورت لىرىن آلوب دولتىلىرىن فساتىچ بايدىنە
اوزدرغانلار ايدى.



سەيىك بىكە اوز بالاسىنىڭ كورمەگان اىگىلىكىنى نى قىدر
اوساللىق قىلغان، ضرر ايتكان كىلىنىڭ بالاسىنىڭ كورويىنە
عەجب گە قالوب راحت لىنوب عبادتىن قىلوب غەنە كىلىنە جلاب جلاب
دەئا قىلوب، رفعت نىدە اوز بالاسىنىڭ ياقىن كوروب تورغاندە
مەسكىنەنىڭ عمرى بىنوب دىنيادە غى راحت لىرىنى بىدرىيە رفعت،
ياش كىلەن گە قالدروب تگى دىنياغە يونا لىگان ايدى. بىدرىيە دە
عمرىدە كورمەگان راحت لىرىنى كوروب نىچە يىللار بالاسىنىڭ
بالالارىن تىرىيە قىلوب وفات بولدى.
رفعت ياش بىكە بىرلە بالالار آتاسى بولب راحت لىنوب
عمر سوردىلەر.

محمد عىياض

سەنە ۱۸۹۶ — ۱۸۹۷

ياڭى بېسىنە

Bibliothek der
Deutschen
Morgenländischen
Gesellschaft.



محورنك اثرلى

- ۱ تعلمده سعادۋ ۸ تىن
- ۲ كلاپوشچى قز. آخرينه بر خاتوننك اوزونغنه
بر خطى قوشولوب ايكنچى باصلوى ۱۲ تىن
- ۳ اوچ خاتون برلن تورمش (درامه) ۱۵۰ تىن
- ۴ كاپيتان قزى (روسچە دن ترجمه) ۲۰ تىن
- ۵ ايكى عشق (قوميديا). ۱۵۰ تىن
- ۶ باى اوغلى. ۱۵۰ تىن
- ۷ اوچراشو ۱۵۰ تىن
- ۸ بورنقى آلپاوتلر مطبعهگه بىرلەشدر.

ايكى بوزيلدن صوك افقراض { سينز ورغه جيبارلەشدر
تلەنچى قزى

بو كىنايلر قزاننك همه كىناپچىلارنە، ابراهيم
ميرزا تيرىغولفده، هادى افندى مقصودفده هم
اورنبورغه محمد فاتح كريمفنى ساتلمقك درلر.

Fa
3734/5

بای اوغلی

محرری:

محمد عیاض الاسحاقی

Bibliothek der
Deutschen
Morgenländischen
Gesellschaft.



Дозволено Цензурою С.-Петербургъ 13 Января 1903 г
Типографія М.-Ф. КАРИМОВА, Оренбургъ 1903 г

